

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Σωφρόνης Χατζησαββίδης,
Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανε-
πιστημίου Θεσσαλονίκης

Αθανασία Χατζησαββίδου,
Γλωσσολόγος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αγγελική Σακελλαρίου, Ερευνήτρια
Γ' βαθμίδας του Κέντρου Ελληνικής
Γλώσσας

Θεόδωρος Νημάς, Σχολικός Σύμ-
βουλος Β/θμιας Εκπαίδευσης

Ιωάννης Μπασλής, Φιλολόγος, Εκ-
παιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλέξανδρος Νικολαΐδης,
Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ
ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ**

Χριστίνα Αργυροπούλου,
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστι-
τούτου

Ναπολέων Μήτσης, Πρόεδρος του
Τμήματος Β/θμιας Εκπαίδευσης του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Φώτιος Καβουκόπουλος,
Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

**ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ
ΕΡΓΑΣΙΕΣ**

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια
2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμ-
μάτων σπουδών και συγγραφή
νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

**Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστι-
τούτου**

**«Συγγραφή νέων βιβλίων και πα-
ραγωγή**

**υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υ-
λικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα
ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υ-
πεύθυνοι Έργου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγι-
κού Ινστιτούτου
Γεώργιος Χαρ. Πολύζος
Πάρεδρος Ε.Θ. του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75%
από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Τα-
μείο και 25% από εθνικούς πό-
ρους.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**
Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσαρμογή:
Ζαχαρίου Ελένη-Σπυριδούλα,
Εκπαιδευτικός
Κρυσταλλίδη Λήδα-Ευφροσύνη,
Εκπαιδευτικός

Επιμέλεια:
Ζαχαρίου Ελευθερία, Ασκούμενη
Δικηγόρος
Πουρσαλίδου Κλεονίκη, Γραφίστρια

Επιστημονικός υπεύθυνος:
Βασίλης Κουρμπέτης, Σύμβουλος Α΄
του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ

Υπεύθυνη του έργου:
Μαρία Γελαστοπούλου,
M.Ed. Ειδικής Αγωγής

Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος
Γκυρτής, Δρ. Πληροφορικής

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Σωφρόνης Χατζησαββίδης
Αθανασία Χατζησαββίδου**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ελληνικά

Γράμματα

**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α', Β', Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ**

ΤΟΜΟΣ 4ος

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Β΄ τάξη. Παθητική φωνή θεωρούμαι

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Ενεστώτας	θεωρούμαι θεωρείσαι θεωρείται θεωρούμα- στε θεωρείστε θεωρούνται	να θεωρούμαι να θεωρείσαι να θεωρείται να θεωρούμα- στε να θεωρείστε να θεωρούνται	

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Παρατατι- κός	θεωρούμουν θεωρούσουν θεωρούνταν(ε) θεωρούμασταν /-τε θεωρούσασταν /-τε θεωρούνταν(ε)		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Αόρι- στος	θεωρήθηκα θεωρήθηκες θεωρήθηκε θεωρηθήκαμε θεωρηθήκατε θεωρήθηκαν/ θεωρηθήκαν (ε)	να θεωρηθώ να θεωρηθείς να θεωρηθεί να θεωρηθού- με να θεωρηθεί- τε να θεωρηθούν(ε)	θεωρή- σου θεωρη- θείτε

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Εξακο- λουθητι- κός Μέλλο- ντας	θα θεωρούμαι θα θεωρείσαι θα θεωρείται θα θεωρούμαστε θα θεωρείστε θα θεωρούνται		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Συνοπτι- κός Μέλλο- ντας	θα θεωρηθώ θα θεωρηθείς θα θεωρηθεί θα θεωρηθούμε θα θεωρηθείτε θα θεωρηθούν(ε)		

απαρέμφατο αορίστου: θεωρηθεί
μετοχή ενεστώτα: θεωρούμενος, -η, -ο

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελε- σμένος Μέλλο- ντας	θα έχω θεωρηθεί θα έχεις θεωρη- θεί θα έχει θεωρηθεί θα έχουμε θεω- ρηθεί θα έχετε θεωρη- θεί	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχουν(ε) θεωρηθεί (ή: θα είμαι θεωρημένος, -η, -ο κτλ.)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Παρα- κείμενος	έχω θεωρηθεί έχεις θεωρηθεί έχει θεωρηθεί κτλ. (ή: είμαι θεωρημένος, -η, -ο κτλ.)	να έχω θεωρηθεί κτλ. (ή να είμαι θεωρημένος-η-ο κτλ.)

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Υπερσυντέλικος	είχα θεωρηθεί, είχες θεωρηθεί είχε θεωρηθεί κτλ. (ή: ήμουν θεωρημένος, -η, -ο κτλ.)	

μετοχή παρακειμένου: θεωρημένος, -η, -ο

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να θεωρούμουν, να θεωρήθηκα, να είχα θεωρηθεί, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής θεωρούμουν, θεωρήθηκα, είχα θεωρηθεί.

- Σύμφωνα με το θεωρώ - θεωρούμαι κλίνονται τα ρήματα: αδικώ, επαινώ, κινώ, μισώ, πληροφορώ, στερώ κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

■ **Ενεργητική φωνή**

- Στο γ' πληθυντικό του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, της υποτακτικής αορίστου και του εξακολουθητικού και συνοπτικού μέλλοντα παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούν / -ούνε και -ουν / -ουνε, π.χ. θεωρούν / θεω-

ρούνε. Ο τύπος σε -ούν ή -ουν χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο τύπος σε -ούνε ή -ουνε σε οικείο ύφος και είναι πολύ συνηθισμένος σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας.

- **Στο γ' πληθυντικό του παρατατικού παρουσιάζονται οι τύποι σε -αν και -ανε, π.χ. θεωρούσαν / θεωρούσανε. Ο τύπος σε -αν χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο τύπος σε -ανε σε οικείο ύφος και είναι πολύ συνηθισμένος σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας.**
- **Στο γ' πληθυντικό του αορίστου οριστικής παρουσιάζεται δεύτερος τύπος σε -αν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. θεώρησαν / θεώρησαν(ε). Ο τύπος σε -αν χωρίς μετακίνηση του τόνου χρησιμοποιείται συνήθως σε τυπικό ύ-**

**φος, ενώ οι υπόλοιποι σε ουδέ-
τερο και οικείο ύφος.**

- **Στους συντελικούς χρόνους πα-
ρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύ-
πος σχηματισμού των χρόνων
με τη χρήση του ρήματος έχω και
τη μετοχή του παθητικού παρα-
κειμένου, π.χ. έχω θεωρημένο, -η,
-ο.**

■ Παθητική φωνή

- **Ο παρατατικός δεν είναι πολύ
συνηθισμένος στον λόγο. Παρου-
σιάζει σπάνια και δεύτερους τύ-
πους. Οι τύποι του γ' ενικού και
πληθυντικού σε-ούντανε χρησι-
μοποιούνται σε οικείο ύφος. Οι
τύποι του α' και β' πλ. σε-ούμα-
στε και -ούσαστε είναι σπάνιοι
και χρησιμοποιούνται κυρίως α-
πό ομιλητές προερχόμενους από
τη νότια Ελλάδα. Τέλος, οι τύποι**

του α' και β' ενικού σε -ούμουνα, -ούσουνα αντίστοιχα χρησιμοποιούνται σε οικείο και λαϊκό ύφος. Σε πολύ τυπικό ύφος χρησιμοποιούνται και ο τύπος εθεωρείτο για το γ' ενικό και εθεωρούντο για το γ' πληθυντικό πρόσωπο.

- Στο α' πληθυντικό του ενεστώτα της οριστικής και υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούμαστε και -ούμεθα, π.χ. θεωρούμαστε / θεωρούμεθα. Οι τύποι σε -ούμαστε είναι οι πλέον κοινοί στον λόγο, ενώ οι τύποι σε -ούμεθα παρουσιάζονται σπάνια, συνήθως σε πολύ τυπικό ή σε περιπαικτικό ύφος.
- Στο β' πληθυντικό του ενεστώτα της οριστικής και υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλο-

ντα της οριστικής παρουσιάζονται τύποι σε -είστε και -είσθε, π.χ. θεωρείτε / θεωρείσθε. Οι τύποι σε -είστε είναι οι πλέον κοινοί στον λόγο, ενώ οι τύποι σε -είσθε παρουσιάζονται σπάνια, συνήθως σε πολύ τυπικό ή σε περιπαικτικό ύφος.

- Στο γ' πληθυντικό του αορίστου της οριστικής παρουσιάζεται δεύτερος τύπος σε -αν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. θεωρήθηκαν / θεωρηθήκαν(ε). Ο τύπος σε -αν χωρίς μετακίνηση του τόνου χρησιμοποιείται συνήθως σε τυπικό ύφος, ενώ οι άλλοι, με παράλληλη μετακίνηση του τόνου, σε λιγότερο τυπικό ή σε πιο οικείο ύφος.
- Στο γ' πληθυντικό του αορίστου της υποτακτικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούν και -ούνε, π.χ. να

θεωρηθούν / να θεωρηθούνε. Οι τύποι σε -ούν εμφανίζονται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι τύποι σε -ούνε σε οικείο ύφος.

- **Στους συντελικούς χρόνους παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος είμαι και τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου, π.χ. είμαι θεωρημένος, -η, -ο.**

Δεύτερη συζυγία-Αποθετικά ρήματα

θυμάμαι / θυμούμαι

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Ενεστώ- τας	θυμάμαι/- ούμαι θυμάσαι θυμάται	να θυμάμαι/- ούμαι να θυμάσαι να θυμάται	

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Ενεστώ- τας	θυμόμαστε/- ούμαστε θυμόσαστε/- άστε θυμούνται	να θυμόμα- στε/ -ούμαστε να θυμόσα- στε/ -άστε να θυμούνται	

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Παρατα- τικός	θυμόμουν(α) θυμόσουν(α) θυμόταν(ε) θυμόμασαν/ -ΤΕ θυμόσασαν/ -ΤΕ θυμούνταν(ε)		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Αόρι- στος	θυμήθηκα θυμήθηκες θυμήθηκε θυμηθήκαμε θυμηθήκατε θυμήθηκαν/ θυμηθήκαν(ε)	να θυμηθώ να θυμηθείς να θυμηθεί να θυμηθούμε να θυμηθείτε να θυμηθούν(ε)	θυμή- σου θυμη- θείτε

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Εξακο- λουθητι- κός Μέλλο- ντας	θα θυμάμαι/-ούμαι θα θυμάσαι θα θυμάται θα θυμόμαστε/-ούμαστε θα θυμόσαστε/-άστε θα θυμούνται		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Συνοπτι- κός Μέλλο- ντας	θα θυμηθώ θα θυμηθείς θα θυμηθεί θα θυμηθούμε θα θυμηθείτε θα θυμηθούν(ε)		

απαρέμφατο αορίστου: θυμηθεί
μετοχή ενεστώτα: θυμούμενος, -η, -ο

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελε- σμένος Μέλλο- ντας	θα έχω θυμηθεί θα έχεις θυμηθεί θα έχει θυμηθεί θα έχουμε θυμηθεί θα έχετε θυμηθεί θα έχουν(ε) θυ- μηθεί	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Παρακεί- μενος	έχω θυμηθεί έχεις θυμηθεί έχει θυμηθεί έχουμε θυμηθεί έχετε θυμηθεί έχουν(ε) θυμη- θεί	να έχω θυμηθεί να έχεις θυμηθεί να έχει θυμηθεί να έχουμε θυμηθεί να έχετε θυμηθεί να έχουν(ε) θυμη- θεί)

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Υπερσυν- ντέλικος	είχα θυμηθεί είχες θυμηθεί είχε θυμηθεί είχαμε θυμηθεί είχατε θυμηθεί είχαν(ε) θυμη- θεί	

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να θυμόμουν(α), να θυμήθηκα, να είχα θυμηθεί, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής θυμόμουν(α), θυμήθηκα, είχα θυμηθεί.

- **Η προστακτική ενεστώτα αναπληρώνεται από τύπους της υποτακτικής: να θυμάσαι, να θυμάται, να θυμόσαστε / θυμάστε, να θυμούνται.**
- **Το ρήμα θυμάμαι / θυμούμαι δεν έχει τύπο για τη μετοχή του παρακειμένου. Άλλα όμως αποθετικά ρήματα διαθέτουν τύπους με τοχής παρακειμένου, π.χ. φοβάμαι → φοβισμένος, κοιμάμαι → κοιμισμένος.**
- **Σύμφωνα με το θυμάμαι / θυμούμαι κλίνονται τα ρήματα φοβάμαι/**

-ούμαι, κοιμάμαι / -ούμαι, λυπάμαι/-ούμαι.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- **Στο α' ενικό του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -άμαι / -ούμαι, π.χ. θυμάμαι / θυμούμαι. Ο τύπος σε -άμαι είναι ο πλέον συνηθισμένος, ενώ ο τύπος σε -ούμαι χρησιμοποιείται σε πολύ τυπικό ύφος.**
- **Στο β' πληθυντικό του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα παρουσιάζονται οι τύποι σε -άστε / -όσαστε, π.χ. θυμάστε / θυμόσαστε.**
- **Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα τουλάχιστον δύο τύπους (βλ. κλίση). Οι τύποι**

σε -όμουν, -όσουν κτλ. χρησιμοποιούνται σε τυπικό, ουδέτερο αλλά και οικείο ύφος. Οι τύποι του ενικού σε -όμουνα, -όσουνα, -ότανε, του α' πληθυντικού σε -ούμασταν και του γ' πληθυντικού σε -όντανε, -ούντανε και -όντουσαν χρησιμοποιούνται σε οικείο και λαϊκό ύφος, καθώς και σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας. Τέλος, πολύ σπάνια και κυρίως από ομιλητές προερχόμενους από τη νότια Ελλάδα, χρησιμοποιούνται στο α' και β' πληθυντικό πρόσωπο οι τύποι σε -όμαστε και -όσαστε.

- Το γ' πληθυντικό του συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και της υποτακτικής του αορίστου παρουσιάζει τους τύπους σε -ούν και -ούνε, π.χ. θα θυμηθούν / θα θυμηθούνε. Ο τύπος σε -

ούν χρησιμοποιείται περισσότερο σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο τύπος σε -ούνε σε οικείο ύφος και σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας.

- Στο γ' πληθυντικό του αορίστου της οριστικής παρουσιάζεται δεύτερος τύπος σε -θήκαν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. θυμήθηκαν / θυμηθήκαν(ε). Ο τύπος σε -αν χωρίς μετακίνηση του τόνου χρησιμοποιείται συνήθως σε τυπικό ύφος, ενώ ο τύπος σε -θήκαν(ε) σε ουδέτερο και οικείο ύφος.

στ. Τα θέματα

Τα θέματα από τα οποία σχηματίζονται όλοι οι ρηματικοί τύποι είναι τρία: το ενεστωτικό, το αοριστικό του ενεργητικού αορίστου και το αοριστικό του παθητικού αορίστου.

- Το ενεστωτικό θέμα βρίσκεται, αν αφαιρεθεί από το α' πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα η κατάληξη (-ω, -ομαι, -ιέμαι, -ούμαι), π.χ. λύν-ω, λύν-ομαι, χτυπιέμαι, θεωρ-ούμαι. Τα ρήματα, ανάλογα με τον χαρακτήρα του ενεστωτικού θέματος, παίρνουν διάφορες ονομασίες, π.χ. φωνηεντόληκτα, αν ο χαρακτήρας τους είναι φωνήεν, οδοντικόληκτα, αν ο χαρακτήρας τους είναι οδοντικό σύμφωνο κ.ο.κ.
- Το αοριστικό θέμα του ενεργητικού αορίστου βρίσκεται, αν αφαιρεθεί η κατάληξη -α και η αύξηση, π.χ. έ-λυσ-α. Ο αόριστος διακρίνεται σε σιγματικό αόριστο (αν λήγει σε -σα) και σε άσιγμο (αν λήγει σε -α), π.χ. χτύπη-σα, έφυγ-α. Ορισμένες κατηγορίες ρημάτων (φωνηεντόληκτα, χείλι-

κόληκτα κτλ.) σχηματίζουν σιγμα-
τικό αόριστο σε -σα, -ησα, -ασα, -
εσα, -ξα, -αξα, -ηξα και -ψα, -εψα,
π.χ. ακούω → άκου-σα, γρά-
φω → έγγρα-ψα, ενώ άλλες (ρινικό-
λη-κτα κτλ.) σχηματίζουν άσιγμο
αόριστο σε -α, π.χ. μένω → έμειν-
α.

- Το αοριστικό θέμα του παθητι-
κού αορίστου παίρνει διάφορες
μορφές ανάλογα με τα ρήματα
και βρίσκεται, αν αφαιρεθεί η κα-
τάληξη του πρώτου προσώπου -
ηκα, π.χ. λύθ-ηκα, λούστ-ηκα,
κρύφτ-ηκα, κοιτάχτ-ηκα κ.ά.

ζ. Ιδιόκλιτα (συνηρημένα ρήμα- τα)

Τα ρήματα ακούω, καίω, λέω, τρώ(γ)-
ω, φυλά(γ)ω, πάω, φταίω παρουσιάζ-
ονται με συναίρεση στο β' ενικό
πρόσωπο και σε όλα τα πρόσωπα

του πληθυντικού του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και σε ορισμένους τύπους προστακτικής. Παρακάτω παρουσιάζεται η κλίση δύο αντιπροσωπευτικών ιδιόκλιτων ρημάτων σε όλες τις εγκλίσεις του ενεστώτα.

Ρήμα λέω

Ενε- στώ- τας	Ορι- στική	Υποτα- κτική	Προστα- κτική
	λέω λες λέει λέμε λέτε λεν/ λένε	να λέω να λες να λέει να λέμε να λέτε να λεν/ λένε	λέγε λέτε/λέ- γετε

Ρήμα ακούω

Ενε- στώ- τας	Ορι- στική	Υποτα- κτική	Προστα- κτική
	ακούω	να ακούω	ἄκου(γε)
	ακούς	να ακούς	
	ακούει	να ακούει	
	ακούμε	να ακούμε	
	ακούτε	να ακούτε	ακούτε
	ακούν (ε)	να ακούν (ε)	

η. Ρήματα ελλειπτικά, απρόσωπα και αποθετικά

Ελλειπτικά ονομάζονται τα ρήματα που δεν παρουσιάζουν τύπους σε όλους τους χρόνους ή τις εγκλίσεις ή και σε όλα τα πρόσωπα. Με την έννοια αυτή τα ελλειπτικά ρήματα διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: α) τα καθαρά ελλειπτικά, β) τα απρόσωπα και γ) τα αποθετικά.

- **Καθαρά ελλειπτικά ονομάζονται όσα ρήματα σχηματίζουν τύπους μόνο στους εξακολουθητικούς χρόνους, π.χ. ανήκω, είμαι, έχω, μάχομαι, μέλλω, ξέρω, οφείλω, περιμένω, χρωστώ κ.ά. Οι ρηματικοί τύποι που λείπουν μπορούν να συμπληρώνονται από συνώνυμα ρήματα ή περιφράσεις, π.χ. ως αόριστος του ρήματος ξέρω χρη-**

σιμοποιείται το γνώρισα, του είμαι το υπήρξα, του μάχομαι το πολέμησα κ.ο.κ.

- **Απρόσωπα** ονομάζονται όσα ρήματα σχηματίζουν τύπους μόνο στο τρίτο ενικό πρόσωπο, π.χ. πρέπει, πρόκειται, μέλλει (βλ. και σσ.44-45, Ε' τόμος).
- **Αποθετικά** ονομάζονται όσα ρήματα σχηματίζουν τύπους μόνο στην παθητική φωνή, π.χ. αισθάνομαι, αρνούμαι, αφηγούμαι (βλ. και σσ.48-50, Γ' τόμος).

Θ. Ρήματα ανώμαλα

Ανώμαλα ονομάζονται τα ρήματα της νέας ελληνικής που στον σχηματισμό και την κλίση δεν ακολουθούν τους κανόνες των άλλων ρημάτων, π.χ. βγαίνω - βγήκα, διψώ - δίψασα. Για τον σχηματισμό αυτών των ρημάτων βλ. στο Επίμετρο.

I. Οι μετοχές

Η νέα ελληνική διαθέτει κατά βάση τους εξής τύπους μετοχής: α) τη μετοχή του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής, β) τη μετοχή του ενεστώτα της παθητικής φωνής και γ) τη μετοχή του παρακειμένου της παθητικής φωνής.

- Η μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φωνής έχει κατάληξη -ο(ώ)-ντας και είναι άκλιτη, π.χ. Η Άσπα διαβάζει βλέποντας τηλεόραση.
- Η μετοχή του ενεστώτα της παθητικής φωνής έχει κατάληξη -ά (-ό, -ώ, -ού)μενος, -ά (-ό, -ώ, -ού)μενη, -ά (-ό, -ώ, -ού)μενο. Κλίνεται ως επίθετο σε όλες τις πτώσεις και στα τρία γένη, π.χ. Η κ. Παπαδοπούλου πήρε δάνειο με κυμαινόμενο επιτόκιο. Ορισμένες

από αυτές τις μετοχές έχουν γίνει ουσιαστικά, π.χ. Το περιεχόμενο αυτού του βιβλίου είναι καταπληκτικό.

- **Η μετοχή του παρακειμένου της παθητικής φωνής έχει κατάληξη-μένος, -μένη, -μένο. Κλίνεται στους δύο αριθμούς και στα τρία γένη, π.χ. Τις τελευταίες ημέρες ο Δημήτρης είναι πολύ στενοχωρημένος. Πολλά ρήματα παθητικής φωνής δε σχηματίζουν αυτήν τη μετοχή (π.χ. σκέφτομαι), ενώ τη σχηματίζουν ορισμένα ρήματα που συναντώνται μόνο στην ενεργητική φωνή (π.χ. ανθίζω → ανθι-σμένος).**

Στους τύπους της μετοχής μπορούμε να συμπεριλάβουμε και τους περιφραστικούς τύπους του παρακειμένου της ενεργητικής και

της παθητικής φωνής, οι οποίοι σχηματίζονται με τη μετοχή του ενεστώτα του ρήματος έχω και το απαρέμφατο της αντίστοιχης φωνής, π.χ. Ο Γιάννης το αποφάσισε έχοντας θεωρήσει ότι όλα είναι καλά. Επιλέχτηκε αυτό το διδακτικό βιβλίο ως το καταλληλότερο έχοντας δοκιμαστεί προηγουμένως πολλές φορές στην πράξη.

Πολύ σπάνια χρησιμοποιούνται, σε πολύ τυπικό ύφος, κατά κανόνα σε κείμενα θεολογικού περιεχομένου αλλά και στον δημοσιογραφικό λόγο, ορισμένοι τύποι μετοχών που προέρχονται από την Καθαρεύουσα και κλίνονται σύμφωνα με τα αντίστοιχα επίθετα της αρχαίας ελληνικής. Τέτοιοι τύποι παρουσιάζονται:

- Στη μετοχή του ενεστώτα ενεργητικής φωνής σε -ων, -ουσα, -ον (π.χ. ελπίζων) ή σε -ών, -ούσα, -όν /-ούν (π.χ. αναιρών).
- Στη μετοχή του αορίστου της ενεργητικής φωνής σε -ας, -ασα, -αν, π.χ. αμαρτήσας, ποθήσας κ.ά.
- Στη μετοχή του αορίστου της παθητικής φωνής σε -είς, -είσα, -έν, π.χ. υποσχεθείς, δανεισθείς κ.ά.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:

Η μετοχή του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής γράφεται με ο, όταν δεν τονίζεται στην παραλήγουσα, και με ώ, όταν τονίζεται, π.χ. λέγοντας, αλλά τραγουδώντας.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Η νέα ελληνική έχει δύο φωνές: την ενεργητική και την παθητική. Πολλά ρήματα έχουν μόνο μια φωνή, ενώ άλλα έχουν και τις δυο φωνές. Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται ορισμένα ρήματα και από τις δύο κατηγορίες.

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	ΠΑΘΗΤΙΚΗ
αντιδρώ — βελτιώνω βήχω βυθίζω γεννώ —	— αγωνίζομαι βελτιώνομαι — βυθίζομαι γεννιέμαι γίνομαι

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ	ΠΑΘΗΤΙΚΗ
δανείζω	δανείζομαι
—	δέχομαι
—	έρχομαι
ενώνω	ενώνομαι
ζεσταίνω	ζεσταίνομαι
θέλω	—
θυμίζω	—
ιδρύω	ιδρύομαι
ικετεύω	—
—	κείτομαι
κολακεύω	κολακεύομαι
λύνω	λύνομαι
—	ντρέπομαι
πιέζω	πιέζομαι

2. Κάθε ρηματικός τύπος απαρτίζεται από μορφολογικά στοιχεία (θέμα, κατάληξη, άλλα μορφήματα) που δίνουν πληροφορίες για τη

σημασία, για τον χρόνο στον οποίο αναφέρεται, για τη διάρκεια (ποιόν ενέργειας), για τη στάση του ομιλητή (έγκλιση), για το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που ενεργούν (πρόσωπο και αριθμός). Όλα αυτά τα στοιχεία, που ονομάζονται παρεπόμενα του ρήματος, δεν είναι πάντα ευδιάκριτα από μόνα τους, αλλά σε σύγκριση με άλλους μορφολογικούς τύπους του ίδιου ρήματος.

Παρακάτω παρατίθενται προτάσεις, οι οποίες περιέχουν ρηματικούς τύπους, και επισημαίνονται τα μορφολογικά στοιχεία που δίνουν πληροφορίες για τα παρεπόμενα του ρήματος.

- Ο Τάσος **ανέβηκε** στην κορυφή του Ολύμπου.

– το μόρφημα **ανεβ-** του θέματος μας δίνει τη σημασία της λέξης, δηλαδή τη σημασία του ανεβαίνω.

– το μόρφημα **-ε** της κατάληξης μας δίνει την πληροφορία ότι πρόκειται για ένα άτομο (αριθμός ενικός) και ούτε για το εγώ ούτε για το εσύ αλλά για το αυτός, -ή, -ό, δηλαδή τρίτο πρόσωπο.

– το μόρφημα **-ηκ-** μας δίνει την πληροφορία ότι η ενέργεια που δείχνει το μόρφημα του θέματος έγινε στο παρελθόν και ολοκληρώθηκε (χρόνος αόριστος).

- Φέτος την άνοιξη η Σοφία **θα μαζέψει** κεράσια.

– το θέμα **μαζεψ-** του θέματος μας δίνει τη σημασία της λέξης, δηλαδή τη σημασία του μαζεύω και, παράλληλα, με το μόρφημα **-ψ-** [**πσ**] δίνεται από τον ομιλητή έμφαση στην πραγματοποίηση της πράξης (ποιόν ενέργειας συνοπτικό ή στιγμιαίο).

– το μόριο **θα** δείχνει ότι η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα θα γίνει στο μέλλον (μέλλοντας).

– το μόρφημα **-ει** δείχνει ότι πρόκειται για ένα πρόσωπο (ενικός αριθμός) που δεν είναι ούτε το εγώ ούτε το ε-

σύ, αλλά ένα τρίτο πρόσωπο.

3. Η αύξηση στη νέα ελληνική αποτελεί ένα μόρφημα που δηλώνει την έννοια του παρελθόντος. Το πιο συνηθισμένο μόρφημα της αύξησης είναι το **ε. Σε μερικά ρήματα το μόρφημα της αύξησης είναι το **η**. Στον παρακάτω πίνακα παρατηρήστε τις διάφορες μορφές της αύξησης. Η δεύτερη στήλη περιέχει ρηματικούς τύπους με εξωτερική αύξηση, ενώ η τρίτη ρηματικούς τύπους με εσωτερική αύξηση.**

	Εξωτερική αύξηση	Εσωτερική αύξηση
βάζω απάγω βήχω διασχίζω γράφω εκπέμπω δένω εξαγγέλλω δίνω καταθέτω	έβαζα(πρτ.) έβηξα(αόρ.) έγραφα(πρτ.) έδενα (πρτ.) έδινα(πρτ.)	απήγαγα (αόρ.) διέσχισα(αόρ.) εξέπεμπα (πρτ.) εξηγγειλα(αόρ.) κατέθετα (πρτ.)

	Εξωτερική αύξηση	Εσωτερική αύξηση
καίω παραμένω λέω παραγγέλλω πλέω περιπλέω	έκαιγα(πρτ.) έλεγα(πρτ.) έπλεα(πρτ.)	παρέμενα (πρτ.) παρήγγειλα(αόρ.) περιέπλεα(πρτ.)
σπάω προβάλλω	έσπαγα (πρτ.)	προέβαλλα(πρτ.)

4. Η μορφολογική ποικιλία του ρήματος της νέας ελληνικής είναι μεγάλη. Παρακάτω παρατίθενται δείγματα από την ποικιλία του ρήματος και κάθε δείγμα εντάσσεται στην αντίστοιχη κατηγορία ύφους ή στο αντίστοιχο κειμενικό είδος.

1α. Κατά τη διάρκεια των ανασκαφών στην Αρχαία Λίνδο οι αρχαιολόγοι εντόπισαν μεγάλης αρχαιολογικής αξίας θησαυρό [σε ύφος ουδέτερο τόσο – κυρίως - στον γραπτό όσο και στον προφορικό λόγο].

1β. Οι αρχαιολόγοι σκάβοντας στην Αρχαία Λίνδο εντοπίσανε μεγάλο αρχαιολογικό θησαυρό [σε προφορικό λόγο και σε ύφος χαλαρό και οικείο].

2α.Οι Ευρωπαίοι επιστήμονες την περίοδο της Αναγέννησης **μεταχειρίστηκαν ορισμένες λέξεις από την αρχαία ελληνική γλώσσα για να ονοματίσουν νέες επιστημονικές έννοιες [ύφος ουδέτερο, τυπικό, κυρίως στον γραπτό αλλά και στον προφορικό λόγο].**

2β.Οι ξένοι επιστήμονες στην Αναγέννηση **μεταχειριστήκα-νε πολλές ελληνικές λέξεις για να δώσουν ονόματα σε νέες επιστημονικές έννοιες [σε προφορικό λόγο και σε ύφος χαλαρό και οικείο].**

3α. Ο κ. Παυλίδης στο παρελθόν **ντυνόταν με αρκετά εξεζητημένο τρόπο [ουδέτερο ύφος,**

στον γραπτό αλλά και στον προφορικό λόγο].

3β. Ο κ. Παυλίδης παλιά **ντυνότανε** αρκετά περίεργα [σε προφορικό λόγο και σε ύφος οικείο].

4α. Όταν γράφουμε, **δίνουμε ιδιαίτερη προσοχή** στην ορθογραφία [τυπικό ύφος, ίσως επηρεασμένο από Καθαρεύουσα ή και από νότια ιδιώματα].

4β. Όταν γράφουμε, **προσέχουμε** την ορθογραφία [ουδέτερο, καθημερινό ύφος].

5α. Ο δάσκαλος πρέπει να **αγαπά** την εργασία του και τα παιδιά [ουδέτερο ύφος].

5β. Ο δάσκαλος πρέπει να **αγαπάει** τη δουλειά του και τα παιδιά [πιο χαλαρό ύφος].

6α. Λυπάμαι για την αποτυχία της προσπάθειάς σας [ουδέτερο ύφος].

6β. Λυπούμαι για την αποτυχία της προσπάθειάς σας [τυπικό ύφος].

Από τα παραπάνω παραδείγματα προκύπτει ότι αφενός η μορφολογική ποικιλία του ρήματος της νέας ελληνικής είναι μεγάλη και αφετέρου ότι οι διαφορές οφείλονται στο διαφορετικό ύφος, χωρίς αυτές να είναι πάντα ευδιάκριτες.

5. Στη νέα ελληνική σπάνια χρησιμοποιούνται μετοχές που προέρχονται από την Καθαρεύουσα. Οι μετοχές αυτές χρησιμοποιούνται σε τυπικό ύφος και συχνά στον δημοσιογραφικό λόγο. Παρατηρήστε τα παρακά-

**τω αποσπάσματα από διάφορα
κειμενικά είδη.**

- **Από δημοσιογραφικό γραπτό
λόγο.**

**Οι καταδικασθέντες σε ισόβια
δεσμά έκαναν έφεση κατά
της απόφασης.**

- **Από βιογραφικό.**

**Ο ποιητής Ο. Ελύτης, γεννη-
θείς το 1911, έλαβε βραβείο
Νόμπελ το 1979.**

- **Από οδηγίες σε προφορικό
λόγο.**

**Παρακαλούνται οι ανήκο-
ντες στις ομάδες αλληλοβοη-
θείας να συγκεντρωθούν στο
κέντρο της αίθουσας.**

**Οι αποφοιτήσαντες φοιτητές
να παραδώσουν τις φοιτητι-
κές τους ταυτότητες.**

- Από δημοσιογραφικό προφορικό λόγο.

Οι **επιζήσαντες** από το αεροπορικό δυστύχημα που συνέβη χθες το πρωί είναι μόνον οκτώ.

Οι **διασωθέντες** του ναυαγίου στον Ατλαντικό Ωκεανό αναχώρησαν.

Από λόγο δημόσιας διοίκησης.

Οι **διατελέσαντες** στο παρελθόν υπουργοί Παιδείας συνήθιζαν να στέλνουν χαιρετισμούς στους μαθητές και τις μαθήτριες κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς.

Οι **προσληφθέντες** εφέτος δασολόγοι υπερβαίνουν τους εκατό.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΛΙΣΗΣ ΡΗΜΑΤΩΝ

ΣΥΖΥΓΙΕΣ/ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΦΩΝΗ	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΑΟΡΙΣΤΟΣ
Α' συζυγία	Ενεργητική Παθητική	-ω, π.χ λύνω -ομαι, π.χ. λύνομαι	-σα, π.χ. έλυσα -θηκα, π.χ. λύθηκα

ΣΥΖΥΓΙΕΣ/ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ		ΦΩΝΗ	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΑΟΡΙΣΤΟΣ
Β' συ- ζυ- γία	Α' τάξη	Ενεργητική Παθητική	-ὦ / -άω, π.χ. χτυπῶ / χτυπάω -ιέμαι, π.χ. χτυπιέμαι	-ησα, π.χ. χτύπησα -ήθηκα, π.χ. χτυπήθηκα
	Β' τάξη	Ενεργητική Παθητική	-ῶ, π.χ. θεωρῶ -οὔμαι, π.χ. θεωρούμαι	-ησα, π.χ. θεώρησα -ήθη-κα, π.χ. θεωρήθηκα

ΣΥΖΥΓΙΕΣ/ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΦΩΝΗ	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΑΟΡΙΣΤΟΣ
Αποθετικά		-άμαι/-ούμαι, π.χ. θυμάμαι/θυμού- μαι	-ήθηκα, π.χ. θυμήθηκα
Ιδιόκλιτα (συνηρημένα)	λέω, λες, λέει κτλ. ακούω, ακούς, ακούει κτλ.		

7. ΤΑ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

- Χρήση και μορφή
- Είδη (τοπικά, χρονικά, τροπικά κτλ.)
- Παραθετικά

7.1. Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση - Είδη

Τα επιρρήματα είναι άκλιτες λέξεις που προσδιορίζουν κυρίως ρήματα, αλλά και άλλα μέρη του λόγου (επίθετα, ουσιαστικά, αριθμητικά, άλλα επιρρήματα και ολόκληρες φράσεις) και δηλώνουν διάφορες σχέσεις, όπως χρόνο, τόπο, τρόπο κ.ά., π.χ. Πήγε πολύ μακριά. Ήρθε αρκετά νωρίς (το μακριά προσδιορίζει το ρήμα πήγε, ενώ το αρκετά προσδιορίζει το νωρίς). Σε ορισμένες περιπτώσεις τα επιρρήματα λει-

τουργούν ως κειμενικοί δείκτες (ή προτασιακά επιρρήματα), ως λέξεις δηλαδή που συνδέονται νοηματικά με το σύνολο της πρότασης όπου ανήκουν, π.χ. **Φυσικά**, με βοήθησε πολύ η γνώμη της Έφης. Ανάλογα με τη σημασία που έχουν διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες: α) τοπικά, β) χρονικά, γ) τροπικά, δ) ποσοτικά και ε) βεβαιωτικά, διστακτικά, αρνητικά.

- Τα **τοπικά** επιρρήματα δηλώνουν τόπο. Απαντούν στην ερώτηση **πού**; Τοπικά επιρρήματα είναι τα: αλλού, αυτού, βόρεια, δίπλα, εδώ, εκεί, εμπρός, εντός, έξω, κάτω, νότια, μέσα, παντού, πάνω, πίσω, πουθενά κ.ά.
- Τα **χρονικά** επιρρήματα δηλώνουν χρόνο. Απαντούν στην ερώτηση **πότε**; Χρονικά επιρρήματα είναι τα: αμέσως, αργά, αύ-

ριο, γρήγορα, διαρκώς, έπειτα, μόλις, πέρυσι, ποτέ, σήμερα, τότε, τώρα, χθες, φέτος κ.ά.

- Τα **τροπικά επιρρήματα** δηλώνουν τρόπο. Απαντούν στην ερώτηση **πώς**; Τροπικά επιρρήματα είναι τα: αλλιώς, διαρκώς, ειλικρινά / ειλικρινώς, ενστικτωδώς, έτσι, ευθέως, ευχάριστα / ευχαρίστως, καθέτως, καλά / καλώς, κακώς, λιανικώς, μαζί, μάταια, μόνο, πάντως, πλάγια / πλαγίως, σιγά κ.ά.
- Τα **ποσοτικά επιρρήματα** δηλώνουν ποσότητα. Απαντούν στην ερώτηση **πόσο**; Ποσοτικά επιρρήματα είναι τα: αρκετά, λίγο, ολότελα, περίπου, πολύ, τόσο κ.ά. Τα **βεβαιωτικά, διστακτικά και αρνητικά επιρρήματα** δηλώνουν αντίστοιχα επιβεβαίωση, δισταγμό και άρνηση. Στην κατηγορία

αυτή των επιρρημάτων συγκαταλέγονται τα βεβαιωτικά ναι, βέβαια, μάλιστα, τα διστακτικά ίσως, πιθανόν, άραγε και τα αρνητικά δε(ν), μη(ν), όχι.

7.2. Μορφολογία

α. Καταλήξεις

Οι δύο βασικές καταλήξεις των επιρρημάτων που προέρχονται από επίθετα είναι -α και -ως. Πολλά από τα επιρρήματα σχηματίζονται και με τις δύο καταλήξεις. Ένας μικρός αριθμός επιρρημάτων παρουσιάζει άλλες καταλήξεις, π.χ. λίγος → λίγο, πολύς → πολύ.

- Κατάληξη σε -α έχουν κατά κανόνα τα επιρρήματα που παράγονται από επίθετα σε -ύς, -ιά, -ύ, -ης, -α, -ικο, π.χ. βαριά (βαρύς),

τσαχπίνικα (τσαχπίνικο), μακριά (μακρύς).

- Κατάληξη σε -ως έχουν κατά κανόνα τα επιρρήματα που παράγονται από επίθετα σε -ης, -ες και σε -ων, -ουσα, -ον, π.χ. ακριβώς (ακριβής), διαρκώς (διαρκής), προφανώς (προφανής), επειγόντως (επείγων).
- Κατάληξη σε -α και σε -ως σχηματίζουν τα επιρρήματα που παράγονται από επίθετα σε -ος, -α, -ο, π.χ. βέβαια και βεβαίως, σπάνια και σπανίως, τελευταία και τελευταίως. Η χρήση του τύπου των επιρρημάτων αυτών προσδιορίζεται από υφολογικά κριτήρια. Ο τύπος σε -α εκφράζει ουδέτερο και οικείο ύφος, π.χ. Λέει πως τον τιμώρησαν άδικα, ενώ ο τύπος σε -ως χρησιμοποιείται σε τυπικό ύ-

**φος, π.χ. Θεωρεί ότι διώκεται α-
δίκως.**

**Ορισμένες φορές οι τύποι σε-ως
και-α διαφοροποιούν το επίρρημα
σημασιολογικά. Για παραδείγματα
βλ. στον παρακάτω πίνακα.**

**αμέσως = πολύ γρήγορα,
χωρίς καθυστέρηση,
π.χ. Θα σου τηλεφωνή-
σω **αμέσως**.**

**απλώς = μόνο,
π.χ. Δεν είπε τίποτε. **A-
πλώς**, τον χαιρέτησε.
ευχαρίστως = με ευχαρί-
στηση,
π.χ. Αν θέλει, **ευχαρί-
στως** να έρθει.**

**άμεσα = απευθείας, χω-
ρίς μεσολάβηση, π.χ. Ο
κ. Γεωργίου απευθύνεται
άμεσα στους υφισταμέ-
νους του.**

**απλά = με απλό τρόπο,
π.χ. Η Μαρία τα λέει **a-
πλά** και κατανοητά.
ευχάριστα = με ευχάρι-
στο τρόπο,
π.χ. Ο χρόνος μας εδώ
περνάει **ευχάριστα**.**

β. Τα παραθετικά των επιρρημάτων

Τα επιρρήματα, όπως και τα επίθετα, έχουν τρεις βαθμούς. Οι τρόποι σχηματισμού τους είναι δύο: ο μονολεκτικός και ο περιφραστικός. Κατά τον μονολεκτικό σχηματισμό η μορφή του επιρρήματος και στους τρεις βαθμούς είναι ίδια με τον τύπο του επιθέτου στην ονομαστική πληθυντικού του ουδετέρου του αντίστοιχου βαθμού. Κατά τον περιφραστικό σχηματισμό χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό του συγκριτικού βαθμού το πιο + ο τύπος του θετικού βαθμού του επιρρήματος, ενώ για τον υπερθετικό βαθμό το πολύ + ο τύπος του θετικού βαθμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΩΝ

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
καλά	καλύτερα πιο καλά	άριστα πολύ καλά
ψηλά	ψηλότερα πιο ψηλά	- πολύ ψηλά
χαμηλά	χαμηλότερα πιο χαμηλά	χαμηλότατα πολύ χαμη- λά
επιεικώς	επιεικέστερα πιο επιεικώς	επιεικέστατα πολύ επιεικώς

Ανώμαλα παραθετικά

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
μπροστά	μπροστούτερα/πιο μπροστά	πολύ μπροστά
νωρίς	νωρίτερα/πιο νωρίς	πολύ νωρίς
πρώτα	πρωτούτερα	πρώτιστα/πρωτίστως
ύστερα	υστερότερα/πιο ύστερα	-
λίγο	λιγότερο/πιο λίγο	ελάχιστα
πολύ	περισσότερο/πιο πολύ	το πιο πολύ

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

Η διαφορά στη μορφολογία ορισμένων επιρρημάτων διαφοροποιεί και τη σημασία τους μέσα στον λόγο. Αυτή η μορφολογική διαφορά βρίσκεται πάντα στην κατάληξη, η οποία μπορεί να είναι -ως ή -α. Παρατηρήστε τις παρακάτω εκφράσεις, που περιέχουν και τους δύο μορφολογικούς τύπους.

- 1. Ο Ηρακλής περνούσε τις μέρες του ευχάριστα στην εξοχή. Γι' αυτό έκανε ευχαρίστως ό,τι του ζητούσαν οι γονείς του.**

2. Η Καίτη ήταν **τελείως** συνεπής στις υποχρεώσεις της και γι' αυτό τα πήγαινε **τέλεια** με τους προϋσταμένους της.

3. Ο κύριος Φιλίδης μιλούσε **απλά** και αργά και όλοι τον κατάλαβαν. **Απλώς**, όταν δίδασκε σε μεγάλα ακροατήρια, δεν ακουγόταν.

4. Αγαπητή Ζωή, **καλώς** όρισες στο νησί μας. Σου ευχόμαστε να περάσεις **καλά** και ευχάριστα.

Στη φράση (1) το **ευχάριστα** σημαίνει πολύ καλά, ενώ το **ευχαρίστως** σημαίνει με ευχαρίστηση, πρόθυμα, στη φράση (2) το **τελείως** σημαίνει εντελώς, ενώ το **τέλεια** σημαίνει πολύ καλά, αρμονικά, στη φράση (3) το **απλά** ση-

μαίνει με απλό τρόπο, ενώ το **α-πλώς** σημαίνει μόνο και στη φράση (4) το **καλώς** αποτελεί μέρος ευχής, ενώ το **καλά** δηλώνει τον τρόπο.

8. ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ

- Χρήση, είδη και μορφές

8.1. Ορισμός - Λειτουργία -Χρήση - Είδη

Οι προθέσεις είναι άκλιτες λέξεις που μπαίνουν μπροστά από ουσιαστικά, επίθετα, αντωνυμίες, αριθμητικά και επιρρήματα για να δηλώσουν τόπο, χρόνο, αιτία, τρόπο κτλ., π.χ. Έφυγε από την πατρίδα του.

Οι προθέσεις που χρησιμοποιούνται σήμερα στη νέα ελληνική είναι:

α) Οικοινές, που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά, π.χ. 'Ηρθε από την πόλη.

β) Οι λόγιες (ή απαρχαιωμένες), που προέρχονται από την αρχαία ελληνική και χρησιμοποιούνται σε πολύ τυπικό ύφος και σε στερεότυπες εκφράσεις, π.χ. Ο Περικλής έζησε τον 5ο αι. προ Χριστού.

Ορισμένες προθέσεις λειτουργούν άλλοτε ως επιρρήματα, άλλοτε ως σύνδεσμοι και άλλοτε ως προθέσεις, π.χ. Η πυροσβεστική έφτασε μετά την αστυνομία (ως πρόθεση), αλλά και Ο Γιώργος έφτασε μετά (ως επίρρημα).

Τα δύο είδη των προθέσεων παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Κοινές	Λόγιες (απαρχαιωμένες)
αντί, από, για, δίχως, εναντίον, εξαιτίας, έως, ίσαμε, κατά, με, μετά, μεταξύ, μέχρι, παρά, πριν, προς, σαν, σε, χωρίς, ως.	ανά, άνευ, διά, εις, εκ, εκτός, εν, ένεκα, εντός, επί, κατόπιν, λόγω, μείον, μέσω, περί, πλην, προ, συν, υπέρ, υπό, χάριν.

Εκτός από τα δύο είδη των προθέσεων υπάρχουν και οι σύνθετες (ή πολυλεκτικές) προθέσεις, που είναι είτε συνδυασμοί προθέσεων (π.χ. εκτός από, πριν από κ.ά.) είτε συνδυασμοί επιρρήματος με πρόθεση (π.χ. έξω από, μέσα σε κ.ά.).

Οι προθέσεις χρησιμοποιούνται είτε μόνο στη σύνταξη είτε και ως πρώτα συνθετικά λέξεων. Οι προθέσεις που χρησιμοποιούνται μόνο στη σύνταξη είναι:

- **Από τις κοινές:** για, δίχως, εναντίον, εξαιτίας, έως, ίσαμε, με, μεταξύ, μέχρι, πριν, σαν, σε, χωρίς, ως.
- **Από τις λόγιες:** άνευ, εκτός, ένεκα, εντός, κατόπιν, λόγω, μείον, μέσω, πλην, χάριν.

Όλες οι υπόλοιπες χρησιμοποιούνται και στη σύνταξη και στη σύνθεση.

Τα ουσιαστικά, τα επίθετα, οι αντωνυμίες και τα αριθμητικά που ακολουθούν τις προθέσεις στη σύνταξη βρίσκονται κατά κανόνα σε αιτιατική πτώση, π.χ. Έρθε με τον γιο του. Είναι όμως δυνατό, μετά α-

πό ορισμένες προθέσεις, να βρίσκονται σε γενική πτώση, π.χ. Η επιτυχία αυτή έμοιαζε με δώρο εξ ουρανού, ή σε ονομαστική, π.χ. Έγινε από δήμαρχος κλητήρας.

8.2. Μορφολογία

Στον λόγο συμβαίνουν ορισμένες αλλαγές στη μορφή των προθέσεων, οι οποίες προέρχονται από εκθλίψεις των τελικών και αφαιρέσεις των αρχικών τους φωνηέντων, π.χ. με ένα βιβλίο → μ' ένα βιβλίο, για εκείνο → για 'κείνο. Στην περίπτωση της συνάντησης της πρόθεσης από με τη γενική και την αιτιατική του άρθρου αποβάλλεται συνήθως το φωνήεν ο, π.χ. από τα άλλα → απ' τ' άλλα. Οι αλλαγές εξαρτώνται από τον ρυθμό ομιλίας στον προφορικό λόγο ή από το είδος λόγου ή ακόμη

από τις προτιμήσεις του συντάκτη στον γραπτό λόγο. Τέλος, η πρόθεση σε, όταν βρεθεί πριν από την αιτιατική και τη γενική του άρθρου, σχηματίζει μαζί του μία λέξη, π.χ. σε + τον = στον, σε + τις = στις κτλ.

**Παρατηρώ και...
καταλαβαίνω...**

1. Να διαβάσετε τον παρακάτω διάλογο. Θα παρατηρήσετε πως ορισμένες λέξεις χρησιμοποιούνται άλλοτε ως προθέσεις και άλλοτε ως επιρρήματα ή ως σύνδεσμοι.

Φ. Θέλουμε να πάμε στο Λίθινο. Μήπως ξέρετε πού βρίσκεται;

Α. Στην παλιά πόλη.

Φ. Εντός ή εκτός των τειχών; (1)

Α. Το Λίθινο είναι εντός. Εκτός είναι το Πέτρινο. (2)

Φ. Πώς θα πάμε εκεί;

Α. Θα πάρετε τον δρόμο που βλέπετε. Θα στρίψετε δεξιά πριν (3) από το φανάρι. Πριν (4) πλησιάσετε τη μεγάλη πύλη, θα πρέπει να αφήσετε το αυτοκίνητο.

Στην περίπτωση (1) τα εντός και εκτός έχουν θέση πρόθεσης, ενώ στη (2) επιρρημάτων. Στην περίπτωση (3) το πριν έχει θέση πρόθεσης, ενώ στην (4) συνδέσμου.

2. Να διαβάσετε τα παρακάτω κείμενα και να παρατηρήσετε τις μορφές που παίρνουν οι προθέσεις.

α) Ανάγνωση του κειμένου από μαθητή Β' τάξης Δημοτικού.

«Καθώς γύριζα **από** το σχολείο, συνάντησα έξω **από** την εκκλησία τη μητέρα της Βασιλικής. Ήταν ανήσυχη και κοιτούσε περίεργα. **Για** αυτό πήγα και της μίλησα».

β) Προφορικός λόγος σε γρήγορο ρυθμό. «Καθώς γύριζα **απ'** το σχολείο, συνάντησα έξω **απ'** την εκκλησία τη μητέρα της Βασιλικής. Ήταν ανήσυχη και κοιτούσε περίεργα. **Γι'** αυτό πήγα και της μίλησα».

Στο πρώτο κείμενο η μορφή των προθέσεων παραμένει αναλλοίωτη. Στο δεύτερο κείμενο διαφοροποιείται λόγω των αφαιρέσεων ορισμένων φωνηέντων.

9. ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

- **Είδη: παρατακτικοί και υποτακτικοί σύνδεσμοι**

9.1. Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση - Είδη

Οι σύνδεσμοι είναι άκλιτες λέξεις που συνδέουν μεταξύ τους λέξεις και προτάσεις, π.χ. Ο γιατρός δέχεται τη Δευτέρα και την Τετάρτη. Είναι δύο ειδών:

α) Οι παρατακτικοί, που συνδέουν λέξεις, φράσεις και προτάσεις οι οποίες είναι ισότιμες συντακτικά. Στους παρατακτικούς ανήκουν οι συμπλεκτικοί, οι διαχωριστικοί, οι αντιθετικοί, οι συμπερασματικοί και ο επεξηγηματικός.

β) Οι υποτακτικοί, που συνδέουν τις δευτερεύουσες προτάσεις με τις

**κύριες. Στους υποτακτικούς ανή-
κουν οι ειδικοί, οι χρονικοί, οι αιτιολο-
γικοί, οι υποθετικοί, οι τελικοί, οι απο-
τελεσματικοί, οι εναντιωματικοί/ πα-
ραχωρητικοί, οι ενδοιαστικοί (ή διστα-
κτικοί), ο συγκριτικός και ο βουλευτι-
κός.**

9.2. Μορφολογία

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΔΕΣΜΩΝ

Είδη	Σύνδεσμοι
Α. Παρατακτικοί	
1. Συμπλεκτικοί	και/κι, ούτε, μήτε (και ουδέ, μηδέ σε παλαιότερα κείμενα)
2. Διαχωριστικοί	ή, είτε
3. Αντιθετικοί	αν και, αλλά, μα, παρά, όμως, ωστόσο, ενώ, μολονότι, μόνο (που)

A. Παρατακτικοί	
4. Συμπερασμα- τικοί	λοιπόν, ώστε, άρα, επομένως, οπότε
5. Επεξηγηματι- κός	δηλαδή
B. Υποτακτικοί	
6. Ειδικοί	πως, που, ότι
7. Χρονικοί	όταν, ενώ, καθώς, αφού, αφότου, πριν (πριν να), μόλις, προ- τού, ώσπου, ωσότου
8. Αιτιολογικοί	γιατί, επειδή, αφού, τι (ποιητικό)

Β. Υποτακτικοί	
9. Υποθετικοί	αν/εάν, άμα
10. Τελικοί	να, για να
11. Αποτελεσμα- τικοί	ώστε (να), που
12. Εναντιωματικοί/ παραχωρητικοί	αν και, ενώ, μολονότι
13. Ενδοιαστικοί (ή διστακτικοί)	μη(ν), μήπως
14. Συγκριτικός	παρά
15. Βουλητικός	να

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:

- Ο σύνδεσμος και πριν από φωνήεν στον γραπτό λόγο, αλλά και στον προφορικό, μετατρέπεται σε κι, π.χ. Πήγε **κι** αυτός στη συναυλία.

- Οι ειδικοί σύνδεσμοι πως και που, καθώς και ο συμπερασματικός που, δεν τονίζονται, ενώ τα ερωτηματικά επιρρήματα πώς και πού τονίζονται, π.χ. Ξέρω **πως** τώρα διαβάζει. **Πώς** να είναι άραγε; Μου είπε **που** πήρες μέρος στους αγώνες. Δεν ξέρω **πού** να πάω.
- Ο ειδικός σύνδεσμος ότι γράφεται χωρίς υποδιαστολή, ενώ η αναφορική αντωνυμία ό,τι γράφεται με υποδιαστολή, π.χ. Υποστηρίζει **ότι** δεν ήταν εκεί. Θα κάνει **ό,τι** του πεις.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

Διαβάστε τις παρακάτω προτάσεις και παρατηρήστε τις σημασίες που έχουν οι σύνδεσμοι που και παρά.

α) Μου το 'πε **που ήρθες.**

β) 'Ηταν τόση η αγανάκτησή του **που δεν ηρεμούσε με τίποτε.**

γ) Τα έχασε όλα. Δεν του έμεινε **παρά μόνον αυτή η βάρκα.**

δ) Το σπίτι της Μαρίας είναι πιο κοντά **παρά της Άννας.**

– Ο σύνδεσμος **που στην πρόταση α είναι ειδικός, ενώ στην πρόταση β είναι αποτελεσματικός.**

– Ο σύνδεσμος **παρά** στην πρόταση γ είναι αντιθετικός, ενώ στην πρόταση δ είναι συγκριτικός.

10. ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ

- Χρήση και είδη επιφωνημάτων

10.1. Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση - Είδη

Τα επιφωνήματα είναι άκλιτες λέξεις που συνοδεύονται συνήθως από μικρές φράσεις και χρησιμοποιούνται στον λόγο, όταν θέλει ο ομιλητής να εκφράσει διάφορα συναισθήματα, όπως θαυμασμό, ευχαρίστηση, απορία, πόνο, λύπη, ειρωνεία, αηδία κτλ., π.χ. αχ!, αλίμονο!

Τα επιφωνήματα χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στον προφορικό λόγο, όταν είναι συναισθηματικά φορτισμένος, και σπανιότερα στον γραπτό λόγο και κυρίως στη λογοτεχνία.

Φανερώνουν	Επιφωνήματα
1. Αβεβαιότητα	χμ!
2. Απορία	α!, ο!, μπα!
3. Άρνηση	α μπα!
4. Θαυμασμό	α!, ποπό!, μπα!
5. Πόνο, λύπη	αχ!, ω!, όχου!, άου!, οχ!, αλί!, αλίμονο!, πωπώ!
6. Περίπαιγμα, αποδοκιμασία	ε!, ου!, αχαχούχα!
7. Ευχή	είθε!, μακάρι!, άμποτε!
8. Έπαινο	εύγε!, μπράβο!
9. Κάλεσμα	

Φανερώνουν	Επιφωνήματα
10. Ειρωνεία	ε!, ω! ε!, ου!
11. Στενοχώρια, αηδία	ε!, ου!, ουφ!, πουφ!, πα πα πα!
12. Παρακίνηση	άιντε!, άμε!, μαρς!, αλτ!, στοπ!, σουτ!

Εκτός από τα επιφωνήματα που αναφέρονται στον παραπάνω πίνακα, χρησιμοποιούνται και επιφωνηματικές εκφράσεις ακολουθούμενες στον γραπτό λόγο από θαυμαστικό (!) και στον προφορικό λόγο από α-

νάλογα παραγλωσσικά (επιτόνιση κτλ.) και εξωγλωσσικά (μορφασμούς κτλ.) στοιχεία. Μπορεί να είναι ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα, επιρρήματα και σύντομες φράσεις.

- **Ουσιαστικά: Κρίμα! Φρίκη! Θεέ μου! Χριστός! Βοήθεια! Θάρρος! Αέρα!**
- **Επίθετα: Καλέ! Μωρέ! Κακομοίρη μου! Τον καημένο!**
- **Ρήματα: 'Ελα δα! Ορίστε! Κόπιασε! Ζήτω! 'Ημαρτον! Στάσου!**
- **Επιρρήματα: Εμπρός! 'Εξω! Περαιστικά! Καλά! Ωραία! Μάλιστα!**
- **Φράσεις: Τέλος πάντων! Με το συμπάθιο! Να σε χαρώ! Μα την αλήθεια!**

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

Επιφωνήματα χρησιμοποιούμε πολύ συχνά στον προφορικό λόγο για να δείξουμε τα διάφορα συναισθήματά μας. Στον γραπτό λόγο χρήση επιφωνημάτων γίνεται κυρίως σε κείμενα που είναι πολύ κοντά στον προφορικό λόγο, όπως σε θεατρικά έργα, στη λογοτεχνία, σε εικονογραφημένες ιστορίες κτλ.

Παρατηρήστε παρακάτω τη χρήση επιφωνημάτων σε γραπτά κείμενα, στα οποία διατηρείται αναλλοίωτη η ορθογραφία των πρωτότυπων κειμένων.

- **Το πρώτο κείμενο περιέχει προτάσεις που προέρχονται από το βιβλίο του Χρήστου**

**Μπουλώτη Ο Πινόκιο λαμπα-
δηδρόμος.**

**«Ποπό, νύχτωσε, αργήσαμε,
πάμε».**

**«Τι δύναμη! Μπράβο, Πινόκιο,
μπράβο».**

**«Οχ, φαίνεται θα έπεσαν από
πάνω μου, όταν χτύπησα με
δύναμη το σφυρί».**

- **Το δεύτερο προέρχεται από το
εικονογραφημένο κόμικ Η με-
γάλη τρομάρα του Walt Dis-
ney.**

**Πο, πο! Το λένε «φρίκη στο
τσιφλίκι».**

Χε! χε! Υπόσχεται πολλά.

**Άουτς! Έπεσα σε αγκάθια. Εί-
μαι ξύπνιος.**

**Κλαψ! Κάτι φρικτό πρέπει να
συμβαίνει εδώ!**

- Το τρίτο προέρχεται από το βιβλίο της Τασούλας Τσιλιμένη Δεν είμαι μικρός.

Γιούπι! Θα γίνει χαμός! Φώναξε ο Σάλι κι έτρεξε στην κρεμάστρα.

Τι, βλέπεις, μπαμπά;

Χμ! Βλέπω, αλλά δεν καταλαβαίνω.

11. ΜΟΡΙΑ

- Χρήση και είδη μορίων

11.1. Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση - Είδη

Τα μόρια είναι μονοσύλλαβες λέξεις που χρησιμοποιούνται στη νέα ελληνική με διάφορες σημασίες. Τα μόρια αυτά είναι τα εξής: ας, για, θα,

μα, να. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τα μόρια της νέας ελληνικής και τις σημασίες που εκφράζουν στον λόγο.

Μόριο	Φανερώνει	Ονομάζεται	Παραδείγματα
ας	Προτροπή συγκατάθεση	προτρεπτικό	Ας φάμε τώρα. Ας γίνει όπως λες.
για	προτροπή	προτρεπτικό	Για πάμε μέχρι εκεί.
θα	κάτι που θα γίνει κάτι που θα μπορούσε να γίνει	μελλοντικό δυνητικό	Θα σου πω. Δε σου άρεσε. Αλλιώς, θα έ- τρωγες.

Μόριο	Φανερώνει	Ονομάζεται	Παραδείγματα
θα	κάτι που εί- ναι πιθανόν να έχει συμβεί	πιθανολογικό	Μάλλον θα τελείωσε.
μα	επιβεβαίωση, όρκο	ορκωτικό	Μα την αλήθεια. Μα τον Θεό.
να	δείξη	δεικτικό	Να το χωριό μου.

Σύμφωνα με ορισμένες περιγραφές της νέας ελληνι-
κής μόρια είναι και τα παρακάτω: ναι, όχι, δε(ν), μη(ν).

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΤΑΞΗ

- **Κείμενο, περίοδος, ημιπερίοδος, πρόταση**
- **Υποκείμενο, ρήμα, κατηγορημα, κατηγορούμενο**
- **Η συμφωνία και η σειρά των κύριων όρων της πρότασης**
- **Τα είδη της πρότασης**

1. ΚΕΙΜΕΝΟ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΠΡΟΤΑΣΗ

1.1. Το κείμενο και η περίοδος: ορισμοί

Κείμενο ονομάζεται ένα σύνολο από λέξεις που έχει μια νοηματική αυτοτέλεια και συνοχή και μπορεί να απαρτίζεται από μια ακολουθία φράσεων, από μία μόνο φράση ή και από τμήμα μιας φράσης. Περιέχει στοιχεία από τις επικοινωνιακές προθέσεις του δημιουργού του κειμένου και νοήματα σε αναφορά με εξωγλωσσικές καταστάσεις, με τις οποίες σχετίζεται το κείμενο. Μπορεί να είναι προφορικό ή γραπτό. (Βλ. στο κεφ. Πραγματολογία - Κειμενογλωσσολογία).

Περίοδος ονομάζεται ένα σύνολο από λέξεις που εκφράζει ένα πλή-

ρες νόημα. Μια περίοδος μπορεί να περιέχει μία, δύο ή και περισσότερες προτάσεις. Στον προφορικό λόγο το σύνολο αυτό βρίσκεται ανάμεσα σε παύσεις της φωνής, ενώ στον γραπτό ανάμεσα σε τελείες.

Ημιπερίοδος ονομάζεται ένα σύνολο από λέξεις που εκφράζει ένα νόημα, αλλά όχι ολοκληρωμένο. Μπορεί να περιέχει κι αυτή μία ή περισσότερες προτάσεις. Στον γραπτό λόγο μπαίνει στο τέλος της ημιπεριόδου άνω τελεία. Στον προφορικό λόγο, στο τέλος της ημιπεριόδου, γίνεται μια παύση της φωνής μικρότερη από αυτήν που γίνεται στο τέλος της περιόδου. Στη νέα ελληνική η ημιπερίοδος, στον γραπτό λόγο, τείνει να εξαφανιστεί. Παραδείγματα: Οι μαθητές συχνά υιοθετούν πρακτικές επίλυσης προβλημάτων παρόμοιες με αυτές που διδά-

σκονται (περίοδος). Ο Γιώργος βγήκε από την αίθουσα κατάκοπος· τα μαλλιά του ανακατωμένα· τα ρούχα του τσαλακωμένα· όλα επάνω του ήταν σε απελπιστική κατάσταση (ημι-περίοδοι).

Το κείμενο με τις ημιπεριόδους μπορεί να αποδοθεί και ως εξής: Ο Γιώργος βγήκε από την αίθουσα κατάκοπος, τα μαλλιά του ανακατωμένα, τα ρούχα του τσαλακωμένα. Όλα επάνω του ήταν σε απελπιστική κατάσταση.

1.2. Η πρόταση: ορισμός

Η πρόταση, στην απλούστερή της μορφή, αποτελεί ένα σύνολο λέξεων που περιέχει ως απαραίτητα στοιχεία ένα υποκείμενο και ένα κατηγορήμα. Πολύ συχνά, και

κυρίως στον προφορικό λόγο, ο ένας από τους δύο όρους μπορεί να μην υπάρχει στον λόγο, αλλά να εννοείται. Με την πρόταση πάντως είτε δίνεται ένα αυτοτελές νόημα είτε συμπληρώνεται το νόημα μιας άλλης πρότασης, π.χ. Η γη γυρίζει. Ο Γιάννης οδηγεί το αυτοκίνητό του. Τρέχει (ενν. το υποκείμενο). Τα παιδιά (ενν. το ρήμα, π.χ. έρχονται, φεύγουν, κλαίνε κτλ.).

➤ **Συνταγματικές και παραδειγματικές σχέσεις μεταξύ των όρων μιας πρότασης**

Οι όροι μιας πρότασης, όπως το άρθρο με το ουσιαστικό, το ρήμα με το ουσιαστικό, το επίρρημα με το ρήμα κτλ. , συνδυάζονται μεταξύ τους συνάπτοντας συνταγματικές

σχέσεις. Εξάλλου, ένας όρος είναι δυνατό να αντικαθίσταται από έναν άλλο ομοειδή όρο στο ίδιο σημείο μιας πρότασης, π.χ. η μαμά και η Μαίρη: η μαμά αγκάλιασε το παιδί / η Μαίρη αγκάλιασε το παιδί. Οι όροι που μπορούν να αντικαθίστανται αμοιβαία συνάπτουν μεταξύ τους παραδειγματικές σχέσεις. Τα δύο αυτά είδη γλωσσικών σχέσεων αντιστοιχούν στους δύο θεμελιώδεις άξονες του λόγου: τον συνταγματικό άξονα, που αναφέρεται στους πιθανούς συνδυασμούς των όρων μέσα στην πρόταση, και τον παραδειγματικό άξονα, που αναφέρεται στις ομάδες ομοειδών όρων οι οποίοι είναι δυνατό να αντικαθίστανται αμοιβαία σε διάφορα σημεία της πρότασης.

1.3. Η σύνταξη της απλής πρότασης: οι όροι

α. Οι κύριοι όροι της πρότασης

Η απλή πρόταση περιέχει απαραίτητα δύο όρους: το υποκείμενο και το κατηγορήμα. Γύρω από αυτούς οργανώνονται όλοι οι άλλοι όροι.

➤ Το υποκείμενο

Αποτελεί συνήθως το θέμα για το οποίο γίνεται λόγος στην πρόταση. Βρίσκεται, όταν απαντήσουμε στην ερώτηση ποιος (ποια;, ποιο; κτλ.) κάνει αυτό που λέει το ρήμα της πρότασης, π.χ. Η πρόταση έχει πέντε λέξεις (Ερώτ.: ποια έχει πέντε λέξεις;. Απάντ.: η πρόταση). Ως υποκείμενα χρησιμοποιούνται ουσια-

στικά, αντωνυμίες, ουσιαστικοποιημένα επίθετα ή άλλες λέξεις, είτε ακόμα προτάσεις με πρόταξη του άρθρου ή και άλλες προτάσεις που εισάγονται με το όποιος, ό,τι κτλ., π.χ. Το μολύβι γράφει (ουσιαστ.). Εσείς διαβάζετε (αντων.). Οι μικροί βλέπουν τηλεόραση (ουσιαστικοποιημένο επίθετο). Όποιος βιάζεται σκοντάφτει (πρόταση με το όποιος).

Το υποκείμενο, όταν είναι ουσιαστικό, αντωνυμία ή ουσιαστικοποιημένο επίθετο, βρίσκεται σε πτώση ονομαστική, π.χ. Τα παιδιά ζωγραφίζουν. Πολύ σπάνια, όταν πρόκειται να δηλωθεί ποσό κατά προσέγγιση, βρίσκεται σε πτώση αιτιατική, μετά από τις λέξεις γύρω σε, περί κ.ά., π.χ. Μας επισκέφθηκαν γύρω στους πεντακόσιους μαθητές.

Το υποκείμενο παραλείπεται συχνά, όταν εννοείται από τα συμφραζόμενα. Πολύ συχνά παραλείπεται, όταν είναι η προσωπική αντωνυμία, εκτός αν θέλουμε να τονίσουμε το πρόσωπο που δηλώνει η αντωνυμία, π.χ. Εσύ θα πας στον διευθυντή (εσύ, όχι εγώ). Δε χρησιμοποιείται επίσης υποκείμενο στα απρόσωπα ρήματα, π.χ. βρέχει, νύχτωσε.

➤ Το ρήμα ή το κατηγορήμα

Το ρήμα αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία οικοδομείται η πρόταση. Ονομάζεται και κατηγορήμα, γιατί «κατηγορεί», δηλαδή φανερώνει τι κάνει ή τι παθαίνει ή σε ποια κατάσταση βρίσκεται το υποκείμενο του ρήματος, π.χ. Οι καθηγητές

συνεδριάζουν. Το κατηγορήμα μπορεί να εκφράζεται είτε μόνο με έναν ρηματικό τύπο (κατηγορηματικό ρήμα), π.χ. Ο διευθυντής μιλά, είτε με έναν τύπο του ρήματος είμαι ή συγγενικού και ένα ουσιαστικό ή επίθετο, π.χ. Ο διευθυντής είναι ψηλός. Στη δεύτερη περίπτωση το ρήμα λέγεται **συνδετικό και το επίθετο ή το ουσιαστικό ονομάζεται **κατηγορούμενο**.**

Τα κυρίως συνδετικά ρήματα είναι το είμαι και το γίνομαι, π.χ. Ο πίνακας είναι μαύρος. Άλλα συνδετικά ρήματα είναι τα φαίνομαι, θεωρούμαι, λέγομαι, ονομάζομαι, κληρώνομαι, ανακηρύσσομαι, μένω, βρίσκομαι, ζω, στέκομαι, βγαίνω κ.ά., π.χ. Η αδελφή του φαίνεται μελαγχολική. Ο κ. Γιαλουράκης στέκεται όρθιος.

Ως κατηγορούμενα κανονικά χρησιμοποιούνται ουσιαστικά ή επίθετα. Συχνά όμως χρησιμοποιούνται και: α) άλλα μέρη του λόγου ή προτάσεις, όταν λειτουργούν ως επίθετα ή ουσιαστικά, π.χ. Η Μαρία είναι εκείνη; Το δωμάτιό της είναι άνω κάτω, β) εμπρόθετα, π.χ. Το βάζο είναι από γυαλί.

Όταν το κατηγορούμενο εκφράζει κάποια επιρρηματική σχέση, ονομάζεται επιρρηματικό κατηγορούμενο. Αυτό συμβαίνει ιδίως, όταν στην πρόταση έχουμε ρήμα που δηλώνει κίνηση, π.χ. Η Νίνα ήρθε πρώτη. Ο Παύλος ταξίδευε μοναχός του.

Το ρήμα ή το κατηγόρημα μπορεί να λείπει (ή να εννοείται) σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν εκφράζονται ζωηρά συναισθήματα, έντο-

νες προταγές, ευχές κτλ., π.χ. Τι ωραία! Στο καλό.

Σε ορισμένα ρήματα που συντάσσονται με δύο αιτιατικές, η μία αιτιατική εισάγει αντικείμενο και η άλλη ένα κατηγορούμενο του αντικειμένου, που μπορεί να είναι ουσιαστικό ή επίθετο, π.χ. Θεωρούν τον Νίκο επιμελή (μαθητή).

β. Η συμφωνία των κύριων όρων της πρότασης

Οι κύριοι όροι της πρότασης διέπονται από ορισμένους κανόνες ως προς τη μεταξύ τους σχέση. Οι κανόνες αυτοί ονομάζονται στη σύνταξη συμφωνία.

➤ Συμφωνία του ρήματος με το υποκείμενο

Το ρήμα συμφωνεί κανονικά ως προς τον αριθμό και το πρόσωπο με το υποκείμενο, π.χ. Σήμερα οι εκπαιδευτικοί **απεργούν**.

- Όταν το υποκείμενο είναι περιληπτικό και βρίσκεται σε ενικό αριθμό, το ρήμα μπορεί να βρίσκεται σε πληθυντικό, π.χ. Το **σύνολο** των μαθητών **είχαν** καλές εντυπώσεις γι' αυτόν.
- Όταν τα υποκείμενα ενός ρήματος είναι δύο ή περισσότερα, το ρήμα μπαίνει κανονικά στον πληθυντικό αριθμό, π.χ. Το **άλογο**, η **αγελάδα** και η **κατσίκα** **ανήκουν** στα τετράποδα ζώα.

- Πολλές φορές, όταν προηγείται το ρήμα και ακολουθούν υποκείμενα σε ενικό αριθμό, τότε το ρήμα μπαίνει σε ενικό αριθμό, π.χ. Τον προστατεύει η εξυπνάδα του και η ευφράδειά του.
- Όταν τα υποκείμενα ενός ρήματος είναι δύο ή περισσότερα και ανήκουν σε διαφορετικά πρόσωπα, τότε το ρήμα μπαίνει στο επικρατέστερο πρόσωπο. Επικρατέστερο είναι το πρώτο πρόσωπο σε σχέση με το δεύτερο και το τρίτο. Το δεύτερο είναι επικρατέστερο σε σχέση με το τρίτο, π.χ. Εσύ κι αυτός να έρθετε αύριο.

➤ **Συμφωνία του κατηγορουμένου με το υποκείμενο**

- Όταν το κατηγορούμενο είναι επίθετο, συμφωνεί με το υποκείμενο στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση, π.χ. Ο διάδρομος είναι στενός.
- Όταν το κατηγορούμενο είναι ουσιαστικό, συμφωνεί κανονικά με την πτώση του υποκειμένου, π.χ. Οι πόλεμοι είναι καταστροφή. Μπορεί όμως συμπτωματικά να συμφωνεί στο γένος και στον αριθμό, π.χ. Το αυτοκίνητό του είναι αστέρι.
- Σε σπάνιες περιπτώσεις μπορεί το κατηγορούμενο που είναι επίθετο να μπαίνει στον ενικό αριθμό

μό του ουδέτερου γένους ανεξάρτητα από τον αριθμό και το γένος του υποκειμένου, π.χ. Οι καβγάδες μεταξύ αδελφών είναι ακατανόητο (ενν. πράγμα).

- **Όταν υπάρχουν στην πρόταση δύο ή περισσότερα υποκείμενα, το κατηγορούμενο μπαίνει κανονικά στον πληθυντικό αριθμό, π.χ. Οι γονείς και οι μαθητές είναι ενθουσιασμένοι με τη δασκάλα της πέμπτης τάξης.**
- **Όταν υπάρχουν στην πρόταση δύο ή περισσότερα έμψυχα υποκείμενα, το κατηγορούμενο μπαίνει στον πληθυντικό αριθμό, στο γένος των υποκειμένων, π.χ. Η Νίνα και η Σοφία είναι παντρεμένες. Όταν όμως τα υποκείμενα είναι διαφορετικού γένους, τότε το κατηγορούμενο μπαίνει στον πληθυντικό, συνήθως στο επι-**

κρατέστερο γένος (το αρσενικό είναι επικρατέστερο του θηλυκού και το θηλυκό του ουδετέρου), π.χ. Ο πατέρας του και η μητέρα του είναι αυστηροί.

- **Όταν υπάρχουν στην πρόταση δύο ή περισσότερα υποκείμενα που δηλώνουν πράγματα, το κατηγορούμενο μπαίνει σε ουδέτερο γένος ανεξάρτητα από το γένος των υποκειμένων, π.χ. Τα πλοία, οι βάρκες και οι φρεγάτες είναι πλωτά.**

Υ. Η σειρά των κύριων όρων της πρότασης

Η σειρά με την οποία τοποθετούνται οι κύριοι όροι της πρότασης κανονικά είναι ελεύθερη. Συνήθως εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως είναι το στοιχείο που

προβάλλεται στον λόγο, το αν η πληροφορία που δίνεται από την πρόταση είναι εξ ολοκλήρου ή εν μέρει νέα, ο επιτονισμός κτλ., π.χ. **Ο Βασίλης** παρέδωσε τα βιβλία, αλλά και **Τα βιβλία** παρέδωσε ο Βασίλης (στην πρώτη περίπτωση γίνεται λόγος για το υποκείμενο της πρότασης, ενώ στη δεύτερη για το αντικείμενο).

1.4. Τα είδη της πρότασης

Η πρόταση αποτελεί συστατικό στοιχείο του λόγου σε μια γλώσσα. Ως τέτοιο παρουσιάζει διάφορες μορφές, εκφράζει διάφορα νοήματα και συνάπτει διάφορες σχέσεις με άλλες προτάσεις. Με βάση λοιπόν αυτές τις διαφορετικές ιδιότητες γίνεται η κατηγοριοποίηση των προ-

τάσεων ως προς τα εξής χαρακτηριστικά: α) ως προς το περιεχόμενό τους, β) ως προς την ποιότητά τους, γ) ως προς τη σχέση τους με τις άλλες και δ) ως προς τη δομή τους.

α) Ως προς το περιεχόμενό τους οι προτάσεις διακρίνονται σε:

- **Προτάσεις αποφαντικές (ή κρίσης):** είναι οι προτάσεις με τις οποίες εκφράζεται μια γνώμη, μια κρίση ή ανακοινώνεται κάτι. Εκφέρονται σε οριστική, π.χ. Το σχολείο μας βγήκε πρώτο στους διασχολικούς αγώνες.
- **Προτάσεις προστακτικές (ή επιθυμίας):** είναι οι προτάσεις με τις οποίες εκφράζεται επιθυμία, προτροπή ή υπόσχεση. Εκφέρονται σε προστακτική και υποτακτική, π.χ. Πηγαίνετε να τον ακούσετε.

- **Προτάσεις επιφωνηματικές:** είναι οι προτάσεις με τις οποίες εκφράζονται έντονα συναισθήματα (λύπη, χαρά, έκπληξη, θαυμασμός κτλ.). Στον γραπτό λόγο συνοδεύονται με θαυμαστικό (!), ενώ στον προφορικό χαρακτηρίζονται από το ανέβασμα της φωνής, π.χ. Τι ωραίο γραπτό!
- **Προτάσεις ερωτηματικές:** είναι οι προτάσεις με τις οποίες εκφράζεται ερώτηση. Εκφέρονται σε οριστική ή υποτακτική. Εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες και ερωτηματικά επιρρήματα, όταν η ερώτηση αφορά ένα από τα συστατικά της πρότασης (ερωτήσεις μερικής άγνοιας), π.χ. Ποιος σε ενόχλησε σήμερα; Όταν η ερώτηση αφορά ολόκληρη την πρόταση (ερωτήσεις ολικής άγνοιας), δεν υπάρχει ερω-

τηματική αντωνυμία, π.χ. Υπάρχει καλύτερος μαθητής από τον Ιωάννου;

β) Ως προς την ποιότητά τους οι προτάσεις διακρίνονται σε:

- **Προτάσεις καταφατικές:** είναι οι προτάσεις που δεν περιέχουν άρνηση, π.χ. Οι δρόμοι όλοι είναι ανοιχτοί.
- **Προτάσεις αρνητικές (ή αποφατικές):** είναι οι προτάσεις που περιέχουν άρνηση, π.χ. Οι άνθρωποι σήμερα δεν επικοινωνούν.

γ) Ως προς τη σχέση τους με άλλες οι προτάσεις διακρίνονται σε:

- **Προτάσεις κύριες (ή ανεξάρτητες):** είναι οι προτάσεις που κατά κανόνα μπορούν να σταθούν στον λόγο χωρίς να χρειάζεται να συνδυαστούν με μια άλλη

πρόταση, π.χ. Χθες τελείωσαν τα μαθήματα.

- **Προτάσεις δευτερεύουσες (ή εξαρτημένες):** είναι οι προτάσεις που, για να σταθούν στον λόγο, χρειάζεται να συνδυαστούν με μια άλλη πρόταση, π.χ. Όταν τελειώσουν τα μαθήματα, θα πάω στο εξωτερικό.

δ) Ως προς τη δομή τους οι προτάσεις διακρίνονται σε:

- **Προτάσεις απλές:** είναι οι προτάσεις που περιλαμβάνουν μόνο τους κύριους όρους της πρότασης, π.χ. Ο Ορέστης έρχεται.
- **Προτάσεις σύνθετες:** είναι οι προτάσεις που περιλαμβάνουν περισσότερα από ένα υποκείμενα ή κατηγορούμενα, π.χ. Το βιβλίο είναι μεγάλο και πολύχρωμο.

- **Προτάσεις επαυξημένες:** είναι οι προτάσεις που περιλαμβάνουν, εκτός από τους κύριους όρους, και άλλους προσδιορισμούς, οι οποίοι λειτουργούν ως συμπληρώματα της έννοιας που δίνουν οι κύριοι όροι, π.χ. Οι μαθητές της Α' τάξης είναι καλοί αθλητές.
- **Προτάσεις ελλειπτικές:** είναι οι προτάσεις από τις οποίες λείπει κάποιος κύριος όρος, γιατί εννοείται από τα συμφραζόμενα, π.χ. [εσύ] Τι κάνεις;

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Το υποκείμενο, το ρήμα και το κατηγορούμενο αποτελούν τους κύριους όρους της πρότασης. Παρατηρήστε τις παρακάτω προτάσεις.

α. Οι υπάλληλοι της εταιρείας φαίνονται ευχαριστημένοι.

β. Ορισμένα τρόφιμα κρίθηκαν ακατάλληλα.

γ. Ο Παναγιώτης χειροτονήθηκε διάκονος.

δ. Οι επιβάτες της πτήσης 205 αποδείχτηκαν τυχεροί.

Οι λέξεις υπάλληλοι (α), τρόφιμα (β), Παναγιώτης (γ) και επι-

βάτες (δ) είναι υποκείμενα των ρημάτων των αντίστοιχων προτάσεων. Οι λέξεις **ευχαριστημένοι (α)**, **ακατάλληλα (β)**, **διάκονος (γ)** και **τυχεροί (δ)** είναι κατηγορούμενα στα αντίστοιχα υποκείμενα.

2. Κανονικά ο αριθμός των υποκειμένων στη σύνταξη συμφωνεί με τον αριθμό του ρήματος, δηλαδή, όταν το υποκείμενο είναι ένα, το ρήμα μπαίνει σε ενικό αριθμό, ενώ, όταν τα υποκείμενα είναι πολλά, το ρήμα μπαίνει στον πληθυντικό. Υπάρχουν όμως και εξαιρέσεις από τον γενικό αυτόν κανόνα. Παρατηρήστε τα παρακάτω αποσπάσματα από διάφορα κείμενα.

- Ο κύριος όγκος των σπιτιών βλέπουν προς το πέλαγος, στη δεξιά και πιο ανοιχτή πλευρά του λιμανιού [Υποκείμενο σε ενικό - Ρήμα σε πληθυντικό].
- Η Χριστίνα και ο Σωτήρης ήταν περίπου ογδόντα χρόνων. Το ζευγάρι των ηλικιωμένων ζούσαν μαζί εδώ και σαράντα χρόνια. Τίποτε δεν μπορούσε να τους χωρίσει [Υποκείμενο σε ενικό – Ρήμα σε πληθυντικό].
- Απογοητεύτηκε πλήρως. Δεν τον ενδιαφέρει πια ούτε η καριέρα του ούτε η θέση του ούτε η γνώμη του κόσμου [Υποκείμενα πολλά - Ρήμα σε ενικό].

- Για το τελείωμα αυτού του κήπου χρειάζεται ακόμη ένας θάμνος, ένα δεντράκι και μια βρύση στη γωνία [Υποκείμενα πολλά - Ρήμα σε ενικό].

Παρατηρούμε ότι στο πρώτο και το δεύτερο παράδειγμα το υποκείμενο (ο όγκος, το ζευγάρι) βρίσκεται σε ενικό αριθμό, ενώ το ρήμα στον πληθυντικό. Αυτό συμβαίνει, γιατί τα υποκείμενα έχουν σημασία περιληπτική, ενώ ο ομιλητής έχει στο μυαλό του τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται η περιληπτική έννοια. Στο τρίτο και το τέταρτο παράδειγμα τα υποκείμενα είναι πολλά (τρία), αλλά το ρήμα μπαίνει σε ενικό αριθμό. Αυτό

συμβαίνει, γιατί το ρήμα βρίσκειται πριν από τα υποκείμενα, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται ο αριθμός του ρήματος από το πρώτο υποκείμενο. Εννοείται ότι αυτή η σύνταξη δεν είναι απόλυτη. Θα μπορούσαμε να έχουμε και στις δύο περιπτώσεις απόλυτη συμφωνία υποκειμένου/-ων και ρήματος/-ων.

3. Κανονικά στη νέα ελληνική το κατηγορούμενο, όταν είναι κλιτό μέρος του λόγου που έχει τρία γένη και δύο αριθμούς, συμφωνεί με το υποκείμενο του ρήματος στον αριθμό, στην πτώση και στο γένος. επειδή, όμως, αφενός το κατηγορούμενο δεν έχει πάντα αυτά τα χαρα-

κτηριστικά και αφετέρου μπορούμε να έχουμε περισσότερα του ενός υποκείμενα σε διαφορετικό γένος, ο κανόνας αυτός δεν μπορεί να ισχύει πάντοτε. Αυτές τις αποκλίσεις μπορείτε να τις παρατηρήσετε στα παρακάτω παραδείγματα.

α. Από τα αρχαία χρόνια πολλά θαλάσσια όντα έχουν γίνει πηγή έμπνευσης για μύθους και παραδόσεις.

β. Η παράδοση αναφέρει πως ο Θεός, αν ήταν ψάρι, θα ήταν φάλαινα.

γ. Η Δημητρούλα είναι ένα άτολμο κορίτσι.

δ. Αυτός ο πίνακας είναι μια πλάνη.

ε. Οι συνεχείς χαλαζοπτώσεις είναι καταστροφικό (ενν. πράγμα).

στ. Οι κινήσεις που κάνουν οι χορευτές του μπαλέτου είναι ασύλληπτο (ενν. πράγμα).

ζ. Ο γιος και η κόρη του Αχιλλέα είναι πολύ έξυπνοι.

η. Οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι και εκπαιδευόμενες θεωρούνται πιο αποτελεσματικοί.

θ. Η μελιτζάνα και το σπανάκι ως τροφή θεωρούνται δύσπεπτα.

Παρατηρούμε στις παραπάνω φράσεις ότι δεν υπάρχει από-

λυτη συμφωνία μεταξύ του/των υποκειμένου/-ων και του/των κατηγορουμένου/-ων είτε γιατί το κατηγορούμενο είναι ουσιαστικό (α, β, γ, δ), είτε γιατί ο ομιλητής χρησιμοποιεί το ουδέτερο επίθετο σε ενικό αριθμό εννοώντας τη λέξη **πράγμα** (ε, στ), είτε γιατί τα έμψυχα υποκείμενα είναι διαφορετικού γένους και το κατηγορούμενο μπαίνει στο επικρατέστερο γένος (ζ, η), είτε γιατί τα υποκείμενα είναι άψυχα διαφορετικού γένους κι έτσι το κατηγορούμενο μπαίνει σε ουδέτερο γένος (θ).

4. Κάθε πρόταση μπορεί να ενταχθεί σε μια γενικότερη κατηγο-

γορία προτάσεων με βάση ορισμένα κριτήρια, όπως το είδος του περιεχομένου της πρότασης και το αν περιέχει κατάφαση ή άρνηση. Παρατηρήστε στο παρακάτω κείμενο προτάσεις που ανήκουν στις δύο αυτές κατηγορίες και τις υποκατηγορίες τους. Το κείμενο αποτελεί αυτούσιο απόσπασμα από το μονόπρακτο του Γιώργου Δανιήλ «ο Κυρ αντώνης» (βλ. Γ. Δανιήλ, Πέντε μονόπρακτα, Αθήνα, 1991, σσ. 43-44).

ΣΤΑΜΑΤΗΣ: Μωρέ, μπράβο ... άκου άκου φασαρία που κάνουν τ' αφιλότιμα, σηκώσανε τον κόσμο στο ποδάρι.

**ΦΑΝΗ: (βγαίνει απ' τη δική της πόρτα μ' ένα πλεχτό στα χέρια):
Πάλι σε ξυπνήσανε τα παιδιά,
κυρ Σταμάτη;**

ΣΤΑΜΑΤΗΣ: Μα δεν άκουσες τι γίνηκε τώρα δα ..., πανζουρλισμός! Τι τα πιάνει κι αυτή την ώρα μάλιστα ... δεν έχουνε μανάδες να τα μαζέψουνε; (κάθεται στο πεζούλι).

ΦΑΝΗ: Έτσι εύκολα μαζεύονται, θαρρείς, τα παιδιά, κυρ Σταμάτη μου ... δεν έχεις εσύ και δεν ξέρεις.

Στο μικρό αυτό απόσπασμα υπάρχουν προτάσεις αποφαντικές, που δηλώνουν κρίση (π.χ.

σηκώσανε τον κόσμο στο ποδάρι), προστακτικές, που δηλώνουν προτροπή (άκου άκου φασαρία), προτάσεις που δηλώνουν συναισθήματα του ομιλητή, δηλαδή επιφωνηματικές (γίνηκε ... πανζουρλισμός!) και ερωτηματικές (πάλι σε ξυπνήσανε τα παιδιά, κυρ Σταμάτη;). Από αυτές τις προτάσεις άλλες είναι καταφατικές (Έτσι εύκολα μαζεύονται[...] τα παιδιά, κυρ Σταμάτη μου) και άλλες αρνητικές (δεν έχεις εσύ).

5. Εκτός από τις κατηγορίες των προτάσεων που αναφέρθηκαν παραπάνω, υπάρχουν και κατηγορίες που διακρίνονται με βά-

ση άλλα κριτήρια, όπως με κριτήριο τη σχέση της πρότασης με άλλες και με κριτήριο τη δομή της. Παρατηρήστε το παρακάτω απόσπασμα, που προέρχεται από το ίδιο μονόπρακτο (σ. 45).

ΣΤΑΜΑΤΗΣ: Παράξενος άνθρωπος!

ΦΑΝΗ: Ένα πρωί έτυχε να περάσω από 'να δρόμο και κει τον πήρε το μάτι μου την ώρα που δούλευε σε μια πολυκατοικία. Να τότε βλέπεις να πηδάει τις σκαλωσιές σα ζαρκάδι... Στάθηκα από κάτω και τότε κοίταζα, μέχρι που μ' είδε, κατέβηκε, είπε να με κεράσει καφέ. Κυρ Αντώνη μου, του λέω, χαρά στη γυναίκα που θα σε πάρει, τέτοιο

**δουλευτή ποια δε θα τον ήθελε;
Εκεί σα να συννέφιασε το πρό-
σωπό του. Έμεινε λίγη ώρα σιω-
πηλός, κι έπειτα γύρισε και μου
είπε: «Μη με κοιτάς που παλεύ-
ω έτσι, κυρά Φανή. Δεν είναι για
το ψωμί, ούτε θα 'ναι για τη γυ-
ναίκα, αν είναι τυχερό μου να
παντρευτώ ... Εγώ δουλεύω για
το μεράκι».**

ΣΤΑΜΑΤΗΣ: Για το μεράκι, ε ...!

**Στο παραπάνω απόσπασμα πα-
ρατηρούμε ότι υπάρχουν προ-
τάσεις κύριες (εγώ δουλεύω για
το μεράκι), δευτερεύουσες (αν
είναι τυχερό μου να παντρευ-
τώ), ελλειπτικές (Παράξενος αν-
θρωπος ...!), επαυξημένες (έμει-
νε λίγη ώρα σιωπηλός).**

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ	
ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	Αποφαντικές (ή κρίσης), προστακτικές (ή επιθυ- μίας), επιφωνηματικές, ερωτηματικές
ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑ	Καταφατικές, αρνητικές (ή αποφατικές)

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

**ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕ
ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ**

**Κύριες (ή ανεξάρτητες),
δευτερεύουσες (ή εξαρ-
τημένες)**

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΟΜΗ

**Απλές, σύνθετες, επαυ-
ξημένες, ελλειπτικές**

2. ΤΟ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ Η ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ

- **Λεκτικό σύνολο**
- **Ονοματική φράση: λειτουργία και συντακτικές σχέσεις**
- **Ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί: παράθεση και επεξήγηση**
- **Ετερόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί: σε γενική και σε αιτιατική**
- **Επιθετικοί και κατηγορηματικοί προσδιορισμοί**

2.1. Ορισμός - Συνδυαστικότητα - Λειτουργία

Η ονοματική φράση είναι ένα λεκτικό σύνολο¹ που έχει ως πυρήνα ένα ουσιαστικό ή οποιαδήποτε λέξη που μπορεί να μπει σε θέση ουσιαστικού, π.χ. 'Ηπια νερό (ουσ.). Ζήτησε εσένα (αντων.). Στις εξετάσεις πήρε δώδεκα (αριθμ.). Ο πατέρας του τού έδωσε πολλά (επίθ.). Το ουσιαστικό ή και το αντίστοιχο γλωσσικό στοιχείο μπορεί να αποτελεί από μόνο του μια ονοματική φράση, π.χ. Πουλάει ρούχα.

1. Τα σύνολα λέξεων (ή λεκτικά σύνολα) είναι λέξεις ή ενότητες λέξεων που μπορούν να αντικατασταθούν από άλλες με ισότιμο συντακτικό ρόλο στην πρόταση, π.χ. Ο

Γιώργος (η Μαρία, ο Στέλιος) ζήτησε (πέταξε, έριξε) ένα μολύβι (τετράδιο, μήλο). Τα λεκτικά σύνολα που αποτελούνται από ενότητες λέξεων μετακινούνται, όταν χρειαστεί, συνολικά και όχι κάθε στοιχείο χωριστά, π.χ. Ο Γιώργος ζήτησε ένα μολύβι μπορεί να γίνει Ένα μολύβι ζήτησε ο Γιώργος, όχι όμως ένα ζήτησε ο μολύβι Γιώργος. Τα λεκτικά σύνολα ανάλογα με το βασικό γραμματικό στοιχείο που περιέχουν παίρνουν τις εξής ονομασίες: ονοματική φράση (ή ονοματικό σύνολο), ρηματική φράση (ή ρηματικό σύνολο), επιρρηματική φράση (ή επιρρηματικό σύνολο), προθετική φράση (ή προθετικό σύνολο).

Μπορεί όμως να συνδυάζεται με άλλα μέρη του λόγου και να αποτελεί μαζί τους ονοματική φράση. Τα πιο συνηθισμένα μέρη του λόγου με τα οποία συνδυάζεται το ουσιαστικό είναι:

α) Τα άρθρα, π.χ. Η νύχτα πέφτει.

β) Τα επίθετα, π.χ. Λέρωσε το άσπρο παντελόνι.

γ) Οι αντωνυμίες, π.χ. Ήταν δική του έμπνευση.

δ) Τα αριθμητικά, π.χ. Γελούσε δέκα λεπτά.

ε) Άλλα ουσιαστικά, π.χ. Το ύψος του κτιρίου ήταν μεγάλο.

Η ονοματική φράση μέσα στην πρόταση λειτουργεί:

- α) Ως υποκείμενο, π.χ. Ο κήπος πρασίνισε.**
- β) Ως κατηγορούμενο, π.χ. Ο κινηματογράφος είναι τέχνη.**
- γ) Ως αντικείμενο, π.χ. Η Μαρία διαβάζει μαθηματικά.**
- δ) Ως προσδιορισμός άλλης ονοματικής φράσης, π.χ. Οι τοίχοι του σχολείου λερώθηκαν.**
- ε) Ως προσδιορισμός ρήματος, π.χ. Ταξιδέψαμε στην ύπαιθρο.**

2.2. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Παρακάτω εξετάζονται οι συνδυασμοί του ουσιαστικού με: α) τα άρθρα, β) με άλλα ουσιαστικά και γ) με επίθετα, αντωνυμίες και μετοχές.

α. Ουσιαστικό με άρθρο

Ο συνδυασμός του άρθρου με ένα ουσιαστικό αποτελεί στη νέα ελληνική το πιο συχνό σχήμα ονοματικής φράσης. Το άρθρο, οριστικό και αόριστο, βρίσκεται στην ίδια πτώση, αριθμό και γένος με το ουσιαστικό, π.χ. η αίθουσα, τα δάπεδα. Βρίσκεται πάντοτε πριν από το ουσιαστικό. Ανάμεσα στο άρθρο και το ουσιαστικό παρεμβάλλονται λέξεις στις εξής περιπτώσεις: α) όταν έχουμε μία ή περισσότερες λέξεις που χαρακτηρίζουν ή δίνουν μια ιδιότητα στο ουσιαστικό, π.χ. Το μεγάλο δέντρο. Χρειάζεται μια δική του προσπάθεια, β) όταν θέλουμε να πετύχουμε κάποιο ιδιαίτερο ύφος, π.χ. Οι εκτός των πολύτεχνικών σχολών φοιτήτριες. Η χρήση αυτή ονομάζεται υπερβατό σχήμα.

Μερικές φορές το άρθρο μπορεί να βρίσκεται πριν από ένα άλλο μέρος του λόγου, εκτός από ουσιαστικό, ή και πριν από ολόκληρη πρόταση. Στις περιπτώσεις αυτές προσδίδει τη λειτουργία του ουσιαστικού στο λεκτικό μέρος που ακολουθεί (το ουσιαστικοποιεί), π.χ. Πέρασε τόσα και τόσα, αλλά δεν άλλαξε τα πιστεύω του. Είναι άχρηστο το να επαναλαμβάνει συνέχεια τα ίδια πράγματα.

β. Ουσιαστικό με ουσιαστικό

Πολύ συχνός είναι και ο σχηματισμός μιας ονοματικής φράσης με τον συνδυασμό δύο ουσιαστικών με ή χωρίς άρθρο. Το ένα από τα δύο ουσιαστικά προσδιορίζει και συμπληρώνει την έννοια του άλλου. Ο προσδιορισμός αυτός ονο-

μάζεται ονοματικός προσδιορισμός και είναι δύο ειδών:

α) Ομοιόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, όταν και τα δύο ουσιαστικά βρίσκονται στην ίδια πτώση, π.χ. Ο Περικλής, ο γείτονάς σου.

β) Ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, όταν το ένα από τα δύο ουσιαστικά βρίσκεται σε διαφορετική πτώση από το άλλο, π.χ. Η ζωή ενός φιλόσοφου.

➤ Ομοιόπρωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί

Στην περίπτωση των ομοιόπτωτων ονοματικών προσδιορισμών έχουμε δύο κατηγορίες: α) την παράθεση και β) την επεξήγηση.

α) Η παράθεση προσδιορίζει ένα ουσιαστικό και του προσδίδει ένα χαρακτηριστικό που το ξεχωρίζει από άλλα όμοια, π.χ. Συχνά μιλάει για τη Σοφία, την αδελφή του. Η παράθεση συμφωνεί πάντοτε ως προς την πτώση με το ουσιαστικό που προσδιορίζει, π.χ. Έζησε πολλά χρόνια στα Ιωάννινα, την πρωτεύουσα της Ηπείρου. Στη θέση του ουσιαστικού μπορεί να έχουμε για παράθεση ένα επίθετο ή και μια ολόκληρη πρόταση, π.χ. Βγήκε από το σπίτι του, πανύψηλο και επιβλητικό σαν πύργος. Η συνήθως ακολουθεί στον λόγο το ουσιαστικό που προσδιορίζει. Μερικές φορές, όταν δεν αναφέρεται σε ουσιαστικό αλλά σε ολόκληρη πρόταση, προηγείται. Η παράθεση αυτή ονομάζεται προεξαγγελτική, π.χ. Το πιο σημαντικό, όλοι θα κερδίσετε ένα δώ-

ρο. Η παράθεση μπορεί να συνδυάζεται ή με ένα επίθετο ή με άλλο ουσιαστικό, π.χ. Κάηκε το δάσος, ο πνεύμονας της πόλης μας.

β) Η επεξήγηση προσδιορίζει ένα ουσιαστικό και το επεξηγεί κάνοντας πιο συγκεκριμένη μια γενικότερη και αόριστη έννοια, π.χ. Του πρόσφερε ένα καταπληκτικό δώρο, ένα αυτοκίνητο. Πριν από την επεξήγηση μπορεί να προταχθεί το δηλαδή, π.χ. Του πρόσφερε ένα καταπληκτικό δώρο, δηλαδή ένα αυτοκίνητο. Η επεξήγηση, όπως και η παράθεση, συμφωνεί πάντοτε ως προς την πτώση με το ουσιαστικό που προσδιορίζει, π.χ. Μια ήταν η δύναμή του, το πείσμα του. Η επεξήγηση, όπως και η παράθεση, συχνά συνοδεύεται και από ένα επίθετο ή μια γενική, π.χ. Όλοι οι ποδοσφαιριστές μια σκέψη έχουν στον

νου, τη νίκη της ομάδας τους. Η επεξήγηση μπορεί να προσδιορίζει και άλλο μέρος του λόγου εκτός από ουσιαστικό, π.χ. Ο στόχος του ήταν ένας, να νικήσει τους αντιπάλους. Μπορεί ακόμη και να εκφράζεται με άλλα μέρη του λόγου εκτός από ουσιαστικό, π.χ. Ήθελε να πάει να ξεκουραστεί σε ένα σπίτι, το δικό του.

Η διαφορά μεταξύ παράθεσης και επεξήγησης γενικά είναι ότι στην παράθεση η έννοια του προσδιοριζόμενου είναι στενότερη από την έννοια αυτού που το προσδιορίζει, ενώ στην επεξήγηση συμβαίνει το αντίθετο.

Οι ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί γενικά μπορούν να εκφράζουν και κάποια από τις παρακάτω σχέσεις:

α) Του περιεχομένου, π.χ. Ένα μπουκάλι κρασί.

β) Του τόπου, π.χ. Ένα στρέμμα χωράφι.

γ) Του χρόνου, π.χ. Κυριακή πρωί.

➤ Ετερόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί

Στην περίπτωση των ετερόπτωτων ονοματικών προσδιορισμών έχουμε τους προσδιορισμούς: α) σε γενική πτώση και β) σε αιτιατική πτώση.

α) Ο ονοματικός προσδιορισμός σε γενική πτώση εκφράζει διάφορες σχέσεις, οι πιο συχνές από τις οποίες είναι:

- Γενική κτητική (σχέση κτήσης), π.χ. Τα σπέρτα της Φρόσως.**

- Γενική ιδιότητας (προσδίδει ιδιότητες στο ουσιαστικό που προσδιορίζεται), π.χ. Παντελόνι της μόδας.
- Γενική περιεχομένου (δηλώνει αυτό που περιέχει το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό), π.χ. Τσουβάλι τσιμέντου.
- Γενική διαιρετική (εκφράζει σύνολο μέρος του οποίου δηλώνει το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό), π.χ. Κορυφή του βουνού.
- Γενική υποκειμενική (σχέση υποκειμένου), π.χ. Η πτώση του τείχους.
- Γενική αντικειμενική (σχέση αντικειμένου), π.χ. Ο σωτήρας του έθνους.
- Γενική της αιτίας (σχέση αιτίας), π.χ. Η χαρά της νίκης.

- Γενική του σκοπού (σχέση σκοπού), π.χ. Παπούτσια χορού.
- Γενική καταγωγής (σχέση κατάγωγής ή συγγένειας), π.χ. Η κόρη του Περικλή.
- Γενική δημιουργού (σχέση δημιουργού), π.χ. Η Ιστορία του Θουκυδίδη.
- Γενική τόπου (σχέση τοπική), π.χ. Η συνθήκη της Λωζάνης.
- Γενική χρόνου (σχέση χρονική), π.χ. Τεχνοτροπία της Αναγέννησης.

β) Ο ονοματικός προσδιορισμός σε αιτιατική εκφράζει πολύ λίγες σχέσεις, τις εξής:

- Αιτιατική της αναφοράς (σχέση αναφοράς), π.χ. Είναι ένας άντρας δύο μέτρα ύψος.

- Αιτιατική του ποσού (σχέση ποσότητας), π.χ. Κάνει καθημερινά δρόμο πέντε χιλιόμετρα.

Υ. Επίθετο με ουσιαστικό

Ο συνδυασμός επιθέτου με ουσιαστικό είναι πολύ συχνός στις ονοματικές φράσεις. Το επίθετο με το ουσιαστικό συνδυάζονται σε μια ονοματική φράση με δύο τρόπους, τους εξής: α) να είναι στην ίδια πτώση, οπότε το επίθετο λειτουργεί ως ομοιόπτωτος προσδιορισμός στο ουσιαστικό και β) να είναι σε διαφορετική πτώση, οπότε το ουσιαστικό λειτουργεί ως ετερόπτωτος προσδιορισμός στο επίθετο.

α) Το επίθετο ως ομοιόπτωτος προσδιορισμός στο ουσιαστικό: το επίθετο στην περίπτωση αυτή λειτουργεί ως προσδιορισμός στο ου-

σιαστικό και του δίνει μια συγκεκριμένη ιδιότητα, π.χ. το κτίριο → το χαμηλό κτίριο. Η θέση του επιθέτου είναι κανονικά πριν από το ουσιαστικό, π.χ. Καλή μέρα διάλεξες. Όταν υπάρχει άρθρο, το επίθετο μπαίνει ανάμεσα στο άρθρο και το ουσιαστικό, π.χ. ο καλός μαθητής. Είναι δυνατό, για λόγους έμφασης ή αποσαφήνισης ή και για λόγους διαμόρφωσης ιδιαίτερου ύφους, το επίθετο να μπαίνει μετά από το ουσιαστικό, ιδίως αν δεν υπάρχει άρθρο ή αν χρησιμοποιείται αόριστο άρθρο, π.χ. Συνάντησε μια πλατεία τεράστια. Στην ίδια περίπτωση, αν πριν από το ουσιαστικό υπάρχει οριστικό άρθρο, τότε αυτό επαναλαμβάνεται και με το επίθετο, π.χ. Η βιβλιοθήκη η μεγάλη έκλεισε.

Τα επίθετα, όταν είναι ομοιόπτωτοι προσδιορισμοί ουσιαστικών,

μπορεί να είναι: επιθετικοί προσδιορισμοί και κατηγορηματικοί προσδιορισμοί.

ι) Επιθετικοί προσδιορισμοί: είναι οι προσδιορισμοί οι οποίοι προσδίδουν μια μόνιμη ιδιότητα στο ουσιαστικό που προσδιορίζουν και δένονται με αυτό πολύ στενά σημασιολογικά, κάποτε τόσο στενά, που μπορεί η ονομαστική φράση να αποδοθεί με μία λέξη, π.χ. μικρά πράγματα → μικροπράγματα.

Ως επιθετικοί προσδιορισμοί χρησιμοποιούνται, εκτός από τα επίθετα, τα εξής:

- **Αντωνυμίες, π.χ. Αυτήν τη χαρά δεν την ένιωσα άλλη φορά.**
- **Αριθμητικά, π.χ. Μας επισκέφτηκαν τρεις υπουργοί.**
- **Μετοχές, π.χ. Οι παντρεμένοι στρατιώτες υπηρετούν λιγότερο.**

- Ουσιαστικά, π.χ. **Αγόρι** παιδί και διστάζει να μπει στο νερό.
- Επιρρήματα, π.χ. **Ανέβηκε** στον πάνω όροφο.
- Προθετικές φράσεις, π.χ. **Έζησε** μια ζωή με **ανία** (ανιαρή).

Συχνά από τον συνδυασμό επιθέτου και ουσιαστικού στην ονομαστική φράση παραλείπεται το ουσιαστικό. Το επίθετο που μένει λειτουργεί ως ουσιαστικό, π.χ. **Πήγε στη λαϊκή** (ενν. αγορά). Η ομάδα μας συμμετέχει στους **ημιτελικούς** (ενν. αγώνες).

ii) Κατηγορηματικοί προσδιορισμοί: είναι οι προσδιορισμοί που προσδίδουν στα ουσιαστικά μια παροδική ιδιότητα, π.χ. **Η μητέρα του αγριεμένη** μπήκε στο δωμάτιό

του. Ως κατηγορηματικοί προσδιορισμοί χρησιμοποιούνται συνήθως τα επίθετα: όλος, ολόκληρος, ακέραιος, μισός, μονός, διπλός, μόνος, μοναχός κ.ά.

β) Το ουσιαστικό ως ετερόπτωτος προσδιορισμός του επιθέτου: στην περίπτωση αυτή το ουσιαστικό λειτουργεί ως συμπλήρωμα στο επίθετο, π.χ. 'Ήταν ο κύριος υπεύθυνος του ατυχήματος. Κανονικά το επίθετο προηγείται του ουσιαστικού. Για λόγους ύφους όμως μπορεί να προηγείται και το ουσιαστικό, όταν επιδιώκεται να δοθεί έμφαση σ' αυτό, π.χ. Μπήκε σε μια αίθουσα γεμάτη φοιτητές, αλλά και Μπήκε σε μια αίθουσα φοιτητές γεμάτη. Το ουσιαστικό ως ετερόπτωτος προσδιορισμός στη νέα ελληνική βρίσκεται σε γενική ή σε αιτιατική πτώση.

Όταν το ουσιαστικό βρίσκεται σε γενική πτώση, εκφράζει τις εξής σχέσεις, από την ονομασία των οποίων χαρακτηρίζεται και η γενική:

- **Γενική της αξίας, π.χ. Η ομάδα του σχολείου μας ήταν άξια της νίκης της.**
- **Γενική αντικειμενική, π.χ. Η διευθύντρια ήταν συνομήλικη της μητέρας μου.**
- **Γενική της αιτίας, π.χ. Όλοι είμαστε υπεύθυνοι της καταστροφής.**
- **Γενική συγκριτική, π.χ. Η Κατερίνα είναι μικρότερη της Φωτεινής.**

Οι γενικές αυτές χρησιμοποιούνται κατά κανόνα σε τυπικό ύφος. Σε ουδέτερο και οικείο ύφος αντικαθίστανται από πρόθεση + αιτιατική, π.χ. Η διευθύντρια ήταν συνομήλι-

κη με τη μητέρα μου. Όλοι είμαστε υπεύθυνοι για την κατάντροφή.

Η σχέση της σύγκρισης εκφέρεται με γενική ουσιαστικού ή με τις προθέσεις από και παρά + ουσιαστικό ή αντωνυμία ή επίθετο ή ρήμα ή επίρρημα, π.χ. Η είσοδος του κτιρίου είναι μεγαλύτερη από την έξοδο. Καλύτερα αφελής παρά πονηρός. Σε μια σύγκριση πάντα υπάρχουν δυο όροι, οι οποίοι συγκρίνονται μεταξύ τους. Ο πρώτος όρος της σύγκρισης είναι αυτός που αποτελεί τη βάση της σύγκρισης, ενώ ο δεύτερος είναι αυτός με τον οποίο γίνεται η σύγκριση, π.χ. Ο κινηματογράφος (α΄ όρος) μου αρέσει περισσότερο από το θέατρο (β΄ όρος). Ορισμένες φορές ο β΄ όρος της σύγκρισης παραλείπεται, γιατί εννοείται εύκολα, π.χ. Σήμερα δούλεψα περισ-

σότερο (ενν. από ό,τι τις άλλες μέρες).

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Το οριστικό άρθρο κανονικά χρησιμοποιείται πριν από το ουσιαστικό και το προσδιορίζει. Συμβαίνει όμως συχνά να μπαίνει πριν από άλλα μέρη του λόγου (ρήματα, αντωνυμίες, επιρρήματα κτλ.) και να τα κάνει να λειτουργούν στον λόγο ως ουσιαστικά. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται ουσιαστικοποίηση. Παρατηρήστε τα παρακάτω παραδείγματα.

α. Με το **τρία θα ξεκινήσετε (αριθμητικό).**

β. Η παρέμβαση της κυρίας Αντωνοπούλου έφερε τα πάνω κάτω (επίρρηση).

γ. Το να συμπεριφέρεται κανείς με ανάρμοστο τρόπο δεν είναι θεμιτό (ρήμα).

δ. Το εγώ και το αυτό είναι όροι της ψυχανάλυσης (αντωνυμίες).

ε. Κάθε ενέργεια έχει και τα συν της (πρόθεση).

Παρατηρούμε ότι οι χρωματιστές λέξεις, ενώ ανήκουν σε άλλα μέρη του λόγου, λειτουργούν στις συγκεκριμένες προτάσεις ως ουσιαστικά λόγω της πρόταξης του άρθρου.

2. Η παράθεση και η επεξήγηση αποτελούν δύο είδη ομοιόπτων προσδιορισμών, που διαφέρουν μόνο ως προς τη σχέση του

προσδιοριζόμενου με το προσδιορίζον. Παρατηρήστε τη διαφορά της σχέσης αυτής στα παρακάτω παραδείγματα. Τα παραδείγματα α και γ περιέχουν επεξηγήσεις, ενώ τα β και δ παραθέσεις.

α. Η συμπρωτεύουσα της Ελλάδος, **η Θεσσαλονίκη**, μεγαλώνει συνέχεια.

β. Επισκέφτηκε φέτος το καλοκαίρι τα Γιάννενα, την Πρέβεζα, τον Λούρο και την Ηγουμενίτσα, **όλες πόλεις της Ηπείρου**.

γ. Οι πρωταγωνιστές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, **Γερμανοί, Γάλλοι, Άγγλοι, Αμερικανοί, Ρώσοι και Ιάπωνες**, συνεχίζουν να ακμάζουν μεταπολεμικά.

δ. Μαθητές, καθηγητές και γραμματείς, το σύνολο του προσωπι-

κού του σχολείου, ήταν παρόντες.

Παρατηρούμε ότι στα α και γ τα προσδιορίζοντα (η Θεσσαλονίκη, Γερμανοί, Γάλλοι, Άγγλοι, Αμερικανοί, Ρώσοι και Ιάπωνες) έχουν πιο στενή έννοια από τα προσδιοριζόμενα, ενώ αντίθετα στα β και δ τα προσδιορίζοντα (πόλεις, το σύνολο του προσωπικού) έχουν έννοια πιο ευρεία από ό,τι τα προσδιοριζόμενα.

3. Στη νέα ελληνική έχουμε συχνά δύο ουσιαστικά στην ίδια πτώση, που το ένα προσδιορίζει το άλλο. Παρατηρήστε τις παρακάτω προτάσεις, οι οποίες περιέχουν τέτοιους προσδιορισμούς.

α. Φέρε μου, σε παρακαλώ, ένα ποτήρι νερό.

β. Πήγαινε στον κύριο ένα μπουκάλι μπίρα.

γ. Ήταν Δευτέρα μεσημέρι.

δ. Η γιορτή μας έγινε Χριστούγεννα βράδυ.

Τα ουσιαστικά νερό (α), μπίρα (β), μεσημέρι (γ) και βράδυ (δ) προσδιορίζουν τα ουσιαστικά που προηγούνται: ποτήρι (α), μπουκάλι (β), Δευτέρα (γ) και Χριστούγεννα (δ). Μεταξύ αυτών των ουσιαστικών υπάρχει και κάποια σχέση. Έτσι στα α και β η σχέση είναι του περιεχομένου και στα γ και δ του χρόνου.

4. Οι επιθετικοί προσδιορισμοί κατά κανόνα προηγούνται της λέξης που προσδιορίζουν. Είναι

δυνατό όμως να βρίσκονται σε άλλη θέση, ανάλογα με το ύφος που θέλει να πετύχει ο ομιλητής. Παρατηρήστε τα παρακάτω παραδείγματα.

α. Ξεκίνησε να γράφει ένα διήγημα για δύο αγνώστους μεταξύ τους ανθρώπους.

β. Πέρασε μια εβδομάδα δύσκολη και ανιαρή.

γ. Πέρασε τη μέρα του σε μια ακτή φιλόξενη.

Παρατηρούμε ότι στο α ο επιθετικός προσδιορισμός προηγείται, αλλά ανάμεσα στον προσδιορισμό και στο προσδιοριζόμενο ουσιαστικό μεσολαβούν δυο άλλες λέξεις (μεταξύ τους). Οι λέξεις αυτές μπορούσαν να μπουν και μετά τον προσδιορισμό (... αν-

θρώπους αγνώστους μεταξύ τους) αλλά, κυρίως στον προφορικό λόγο, και πριν από τον προσδιορισμό (... μεταξύ τους αγνώστους ανθρώπους). Η συγκεκριμένη σύνταξη αποτελεί συνειδητή επιλογή του ομιλητή που δίνει έμφαση στους προτασσόμενους όρους. Στα β και γ οι επιθετικοί προσδιορισμοί έπονται των προσδιοριζόμενων ουσιαστικών, πάλι για λόγους έμφασης. Με τον τρόπο αυτό δίνεται έμφαση στη σημασία που δηλώνεται από τους επιθετικούς προσδιορισμούς.

5. Οι ετερόπτωτοι προσδιορισμοί σε ουσιαστικό ή σε επίθετο δηλώνουν διάφορες σχέσεις. Παρακάτω παρατίθενται αποσπάσματα από κείμενα με ετερόπτωτους

προσδιορισμούς και δίπλα σε κάθε απόσπασμα ο χαρακτηρισμός της σχέσης που δηλώνεται.

α. Τα μέλη της Σχολής ήταν χωρισμένα σε δύο μέρη [διαιρετική].

β. Τα κείμενα επιδέχονταν δύο επίπεδα ερμηνείας [ιδιότητας].

γ. Έπρεπε να ανακαλέσει στη μνήμη του όλα τα γεγονότα της προηγούμενης μέρας [χρόνου].

δ. Εισέπραττε κατά την αναχώρησή του μέρος των αγαθών που είχε καταθέσει [διαιρετική].

ε. Στα μαθηματικά αυτό λέγεται διερεύνηση του προβλήματος [αντικειμενική].

στ. Το πανεπιστήμιο του Βερολίνου του είχε στείλει μια επιστολή [τόπου].

ζ. Δεν είναι εύκολο πράγμα να ακούει κανείς τη φωνή **ενός ανθρώπου** που λείπει [υποκειμενική].

η. Βγαίνοντας από το σπίτι **του Παύλου**, είδαν στην είσοδο ένα τεράστιο όγκο [κτητική].

θ. Ελπίζω να έρθουν και οι δύο κόρες **του Περικλή** [συγγένειας].

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ		
ΑΡΘΡΟ + ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ		
ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ + ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ	Ομοιόπτωτος προσδιορισμός	Παράθεση Επεξήγηση
	Ετερόπτωτος προσδιορισμός	Σε γενική Σε αιτιατική
	Το επίθετο ως ομοιόπτωτος προσδιορισμός	Επιθετικός προσδιορισμός Κατηγορηματικός προσδιορισμός

ΟΝΟΜΑΤΙΚΗ ΦΡΑΣΗ

**ΕΠΙΘΕΤΟ +
ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ**

**Το ουσιαστικό
ως ετερόπτω-
τος προσδιορι-
σμός**

Σε γενική

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Ρήματα της δεύτερης συζυγίας.....	5
στ. Τα θέματα.....	32
ζ. Ιδιόκλιτα (συνηρημένα) ρήματα.....	34
η. Ρήματα ελλειπτικά, απρόσωπα και αποθετικά.....	37
θ. Ρήματα ανώμαλα.....	38
ι. Οι μετοχές.....	39
Συνοπτικός πίνακας.....	57
7. Επιρρήματα.....	60
7.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη.....	60
7.2. Μορφολογία.....	63

α. Καταλήξεις.....	63
β. Τα παραθετικά των επιρρημάτων.....	67
8. Προθέσεις.....	72
8.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση-Είδη.....	72
8.2. Μορφολογία.....	76
9. Σύνδεσμοι.....	80
9.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση –Είδη.....	80
9.2. Μορφολογία.....	82
10. Επιφωνήματα.....	87
10.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη.....	87
11. Μόρια.....	93

11.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη.....	93
---	-----------

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΣΥΝΤΑΞΗ

1. Κείμενο – Περίοδος – Πρότα- ση.....	98
---	-----------

1.1. Το κείμενο και η περίοδος: ορισμοί.....	98
---	-----------

1.2. Η πρόταση: ορι- σμός.....	100
---	------------

1.3. Η σύνταξη της απλής πρότα- σης: οι όροι.....	103
--	------------

α. Οι κύριοι όροι της πρότα- σης.....	103
--	------------

β. Η συμφωνία των κύριων όρων της πρότασης.....	108
--	------------

γ. Η σειρά των κύριων όρων της πρότασης.....	113
1.4. Τα είδη της πρότασης.....	114
Συνοπτικός πίνακας.....	133
2. Το ουσιαστικό και η ονοματική φράση.....	135
2.1. Ορισμός – Συνδυαστικότητα – Λειτουργία.....	136
2.2. Συντακτικές σχέσεις.....	139
α. Ουσιαστικό με άρθρο.....	140
β. Ουσιαστικό με ουσιαστικό.....	141
Ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί.....	142
Ετερόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί.....	146

γ. Επίθετο με ουσιαστικό.....	149
Συνοπτικός πίνακας.....	165

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.